

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Vliv společnosti na komunikaci v rodině

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. PhDr. Zlatica Bakošová, PhD.

Vypracoval:
Jitka Šalomonová

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vliv společnosti na komunikaci v rodině zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.
Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Ve Znojmě dne 25.3.2011

.....
podpis

Poděkování

Děkuji paní doc. PhDr. Zlatici Bakošové, PhD. za velmi užitečnou metodologickou a odbornou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi a dětem za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

Jitka Šalomonová

OBSAH

Úvod	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Teoretická východiska	4
1.1 Přehled problematiky v literatuře	4
1.2 Vymezení pojmů použitých v bakalářské práci	5
1.3 Cíl teoretické části	8
2. Devalvující komunikační prostředky a jejich vliv na děti a mládež	9
2.1 Společenské vlivy	9
2.2 Vliv lokálního prostředí	12
2.3 Vliv školy na utváření komunikačních návyků	15
3. Komunikace jako prostředek výchovy	18
3.1 Komunikace v rodině	18
3.2 Rodina jako vzor v komunikaci	21
3.3 Problémy v komunikaci v rodině	23
3.4 Efektivní komunikace v rodině	27
II. EMPIRICKÁ ČÁST	
4. Základní charakteristiky výzkumné části práce	30
4.1 Cíl, předmět průzkumu, hypotézy	30
4.2 Metody a metodiky průzkumu	30
4.3 Analýza a interpretace zjištěných údajů	31
4.4 Závěr a doporučení v praxi	46
Závěr	47
Resumé	49
Anotace	50
Seznam použité literatury	51
Seznam příloh	53

ÚVOD

Rodina je základní socializační a výchovný činitel. Rodina, ve které hrají nejdůležitější roli vztahy mezi jednotlivými členy ovlivňující vzájemné soužití a celkové rodinné prostředí. Výchova začíná vztahem, jež ovlivňuje i způsob komunikace uvnitř rodiny. Výchovu uskutečňujeme nejčastěji právě prostřednictvím komunikace. Je to skutečnost, jejíž důležitost si málo kdo uvědomuje. Mnoho významných odborníků se zabývá touto problematikou. Snaží se poukázat na různé metody, modely a jiné podstatné věci ve výchově dítěte. Upozorňují a vnímáme to všichni každodenně, že rodina musí čelit neustále vnějšímu tlaku ze strany společnosti, ať už jsou to vlivy pozitivní nebo negativní. Zásadní vliv můžeme vnímat rozšířením elektronické komunikace, kde chybí osobní kontakt. Lidé, zejména mladí, si tento způsob vyjadřování velmi oblíbili. Není zde potřeba dodržovat žádná pravidla slušného chování, řídit se danou situací ani naslouchat tomu druhému. Televize je dalším činitelem ovlivňující naše chování i komunikaci. Závažnou situaci můžeme vidět v devalvaci jazykových prostředků. Nevhodné vyjadřování, chudé dialogy, agresivní zprávy jsou na programu každý den. Vulgarismy se používají v běžné řeči, ale nevyhýbají se ani u lidí, kteří by měli být a jsou příkladem zejména u dětí: politici, herci, populární zpěváci. Pokud tito lidé nedokážou usměrnit své chování a využívají vulgární jazyk, nadávek a gest, jak se potom mají vyjadřovat méně vzdělaní lidé? Děti a mladiství si snad ani neuvědomují, jaká pikantní slova používají, proč je používají a jak ovlivňují jejich interakci s ostatními lidmi. Alarmující není pouze vyslovení těchto neslušných slov, jejich frekvence, ale i fakt, že takto ochuzená komunikace se objevuje i mezi nejbližšími a to v rodině. Tento fakt pak může umocnit i sociální prostředí, ve kterém rodina žije. Důležitou úlohu ve výchově a předávání společenských norem i komunikačních návyků hraje škola. Je to úloha složitá a náročná, ale pro výchovu dětí a mládeže nezbytná. I zde je nutné preferovat osobní kontakt učitelů před elektronickou komunikací.

Pro výběr tohoto tématu jsem se rozhodla především proto, že mám dva syny. Syny, kteří jsou ve věku, kdy nejsou již ovlivňováni pouze námi rodiči. Stále více času tráví na hřišti, kroužcích nebo u kamarádů. Doba, kdy se v rodině společně komunikuje podle vlastních rodinných pravidel, je nenávratně pryč. Musíme se připravit i na jiné činitele, které ovlivňují naše děti. Stále častěji řešíme, co kdo řekl, proč to řekl. Je dobré, že si děti všímají vyřčených slov. Je jen otázka, zda jim my dospělí dokážeme vysvětlit jejich

správnost, slušnost a zda máme odvahu před okolím obhájit svůj názor. Děti potřebují vzor, a to platí i v komunikaci. Nejsem si jistá, kolik z nás může v této roli v dnešní společnosti obstát. Výchovu, jak již bylo řečeno, uskutečňujeme prostřednictvím komunikace. Skutečnost, že správné slovo v pravý čas je mnohdy plodnější než kde jaký trest, si uvědomujeme s manželem dnes a denně. Slova, která by naše vzájemné vztahy zejména upevnila. Téma komunikace je proto stále aktuální a v dnešní společnosti téměř nezbytné.

Tato práce se zabývá vlivy společnosti, které mohou ovlivnit vzájemné vztahy v rodině, následně komunikaci i celkovou výchovu. Práce se sestává z části teoretické a empirické.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. V první kapitole, nazvaná Teoretická východiska, uvádíme použité zdroje v bakalářské práci. Představujeme zde odbornou literaturu, která je základem této práce. Vymezuje důležité pojmy, které jsou stěžejní pro vyjádření daného tématu. Tuto kapitolu uzavírá vymezení cíle teoretické části. Druhá kapitola, Devalvující komunikační prostředky a jejich vliv na děti a mládež, je zaměřena na některé společenské aspekty, které v mnoha případech ovlivňují chování jedinců a tím i jejich komunikaci. Vybrali jsme si tři aspekty, které jsou z hlediska tématu nejdůležitější. Popisujeme postupně vliv masmédií (1), lokálního prostředí (2) a školy na utváření komunikačních návyků (3). Třetí kapitola je věnována samotné rodině a komunikaci jako prostředek výchovy. Téma je zachyceno z pohledu rodičů, rodičů a dětí a sourozenců. Samotná kapitola uvádí popis funkcí a metod, které naplňují komunikaci mezi účastníky, zkoumáme význam rodiny jako vzor v komunikaci. Dále jsme se snažili zachytit specifika problémů v komunikaci v rodině.

Na teoretickou část navazuje část praktická. Cílem praktické části je zjistit, jak vnímají děti základní školy sociální komunikaci ve společnosti a svém okolí. Zjistit zda si uvědomují důležitost osobního vztahu a osobní komunikace. Dalším prvkem našeho průzkumu bude využití efektivní komunikace v rodině. Šetření bude provedeno dotazníkovou formou. Otázky budou uzavřené i otevřené a to z toho důvodu, aby měli žáci možnost vyjádřit i svůj názor. Dotazníkem budeme nejprve zjišťovat demografické informace. Další část se bude týkat druhé kapitoly devalvujícím komunikačním prostředkům a kapitoly třetí efektivní komunikace.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1. Přehled problematiky v literatuře

Poznatky a informace uvedené v bakalářské práci jsou čerpané z literatury zachycující téma z více pohledů: pedagogiky, psychologie a sociologie. V této kapitole uvádíme vybrané odborné tituly, které jsou základem této bakalářské práce.

BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc.*

Hlavním tématem této publikace je pomoc, pomoc jedincům z různých typů prostředí s využitím poznatků sociální pedagogiky. Autorka se zabývá rodinou, plnění jejich funkcí, prognózou do budoucna a pomoc při řešení nastalých problémů. Poukazuje na otázky pomoci opuštěným dětem, jejich výchovou v náhradních rodinách nebo ve výchovných institucích i možnosti sociální pedagogiky při řešení některých sociálních a sociálně-patologických problémů. Z pohledu sociální pedagogiky se zabývá školským prostředím, kompetencí učitelů i profesních možnostech sociálních pedagogů. Poznatky z této publikace mají své důležité místo v tématu bakalářské práce zejména v oblasti praktických poznatků rodinné výchovy a jejich využití ke zlepšení současné situace ve společnosti.

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky.*

Publikace popisuje historii i současnost sociální pedagogiky u nás i v zahraničí. Zejména se autor zabývá sociálním prostředím a s ním spojenou rolí ve výchově, sociálně-pedagogickou komunikací i možnostech pomoci s využitím poznatků sociální pedagogiky. Poznatky z této publikace se prolínají celým tématem bakalářské práce a potvrzují tím výklad jednotlivých kapitol z pohledu sociálně-výchovného působení.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. – dětství a dospívání.*

Publikace popisuje charakteristiky jednotlivých vývojových období a jejich proměny. Popisuje oblasti, které jsou pro jednotlivé období typické nebo hrají ve vývoji jedince významnou roli. Psychologické poznatky doplňují výklad jednotlivých kapitol bakalářské práce a poukazují na důležitost jejich spojení s výchovou jedince.

1.2. Vymezení pojmů použitých v bakalářské práci

Záměrem této kapitoly není vysvětlení pojmů a jejich odborné členění, ale přiblížit je slovy autorů zabývajících se daným tématem. Pojmy jsou vymezeny z různých pohledů odborníků, jejichž odborné zkušenosti i názory jsou součástí této práce.

- **Rodina**

„Rodina je nejmenší sociální skupina, spojovací článek mezi jednotlivcem a společností.“ (Bakošová, 2008 – str.108)

Střelec (1992) uvádí, že rodinou se rozumí zpravidla malá skupina lidí, která vzniká manželstvím a umožňuje vzájemné soužití mezi oběma manželskými partnery, soužití rodičů a jejich dětí, vztahy mezi příbuznými a také vztahy mezi rodinou a společností.

Kraus (2008) vidí rodinu jako nepostradatelnou a těžko nahraditelnou institucí i pro dospělého člověka, natož pro dítě. Je nezastupitelná při předávání hodnot z generace na generaci, funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat.

Podle Langmeiera, Křejičřové (2006) poskytuje rodina dítěti základní citovou jistotu, bezpečí při všech událostech, útočiště, k němuž se může uchýlit v situacích ohrožení a bolesti.

V důsledku změn společenských a rodinných podmínek lze chápat rodinu jako strukturovaný celek, jehož smyslem, účelem a náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí (Plaňava, 1994 In Kraus, Sýkora, 2009 – str.33)

Matoušek (1993) vidí současnou rodinu jako rodinu zaměstnané ženy. Zaměstnání ženy je pro většinu rodin stále ještě ekonomickou nutností.

Proces změn v rodině zhodnotil Alan, J. (1989) takto: *„Došlo ke snížení příbuzenského systému jako účastníka sociálního prostředí, převažuje návštěvní typ styků, vztahy s rodiči dostávají povahu občasných služeb nebo materiální výpomoci. Poklesl počet dětí*

v rodině a snížil se počet sourozenců a s ním se změnila i síť sociálních kontaktů uvnitř rodiny. Význam rodičů pro život dítěte vzrostl. Na druhé straně existence dítěte zasahuje do životního stylu rodičů. (Bakošová, 2008 – str.108)

- **Komunikace**

„Lidská společnost představuje síť vztahů mezi lidmi. Přirovnáme-li ji k síti rybářské, pak uzly představují lidi a provázky či lana vztahy mezi nimi. Ale co to vlastně je, toto lanová v lidském světě? Jedna odpověď je, že je to komunikace.“ (Argyle a Trower, 1979 In Vybíral, 2000 - str.17) Komunikací rozumíme jak „sdělování“ tak „sdílení“. „Z tohoto pohledu komunikují i ti, kdo např. ve vícečlenné skupině pouze přihlížejí aktuální výměně slov či pohledů mezi dvěma členy skupiny.“ (Vybíral, 2000 – str.17).

Bakošová (1994) definuje komunikaci jako způsob dorozumění se mezi lidmi, předávání informací, postojů, názorů, pocitů. „Účelem komunikace je dospět k dohodě. Život nás přesvědčí, že mnohé události v něm ovlivňuje právě schopnost (resp. neschopnost) komunikovat. (Bakošová, 1994 – str.58)

Odborníci zabývající se komunikací dělí komunikaci na dvě základní formy (Bakošová 1994, Křivohlavý 1988, Mareš 1989, Kraus 2008):

- **verbální**

„Verbální komunikace je způsob dorozumívání se verbálními prostředky, tj. jazykem, slovy. Každá doba má slova, která jsou frekventovaná, moderní, ale i slova, která se častým používáním znehodnocují.“ (Bakošová, 1994 – str.58)

- **neverbální**

„Nemluvíme spolu jen slovy, ale celou řadou velmi rozmanitých projevů, které shrnujeme pod pojem – mimoslovní sdělování.“ (Křivohlavý, 1988 – str.18)

Neverbální projevy podle Křivohlavého (1988 In Bakošová, 1994):

- proxemika (udržování vzdálenosti)
- optika (způsob podávání ruky, dotyky)
- kinetika (způsob chůze, pohyby těla, rychlost pohybů)
- zrakový kontakt (pohledy)

- mimika (pohyby svalů tváře)
- gesta (kulturně tradované pohyby a posunky, uvědomělé a neuvědomělé)
- fyzický postoj (držení těla, způsob sezení, stání)
- paralingvistika (tóny řeči, hlasitost, rychlost, pauzy, oblékání, vzhled)

„Patří sem i symboly využívané a ritualizované ve škole jako např. hlášení se, zvonění, známka, které ovlivňují průběh komunikace.“ (Bakošová, 1994 – str.59)

Křivohlavý (1988) se ve své knize zabývá další formou komunikace a to:

- **sdělování činy**

„Zamýšlíme-li se nad rozhovorem, tj. nad tím, co říkáme, pak se nám může stát, že nám snadno unikne mnohé, co k němu též patří. Nemáme zde na mysli to, co jsme shrnuli pod termín mimoslovního sdělování. Jde nám spíše o to, co zahrnujeme pod pojem činnosti a co se rozumí sdělováním činem.“ (Křivohlavý, 1988 – str.177)

Do této formy komunikace Křivohlavý (1988) zahrnuje to, co děláme, jak jednáme a jak se chováme. Nejde jen o to, co děláme ve chvíli, kdy hovoříme. Jde i o to, co jsme dělali předtím, tj. jak jsme se chovali a jednali dříve, než jsme začali komunikovat. Jde i o to, co budeme dělat, jak se budeme chovat a jednat po tom, co to či ono v rozhovoru řekneme. *„I když se může zdát, že v rozhovoru jde o to, kdo co řekne, přece jen je dobré vidět, jak je to, co se říká, zasazeno do širšího činnostního rámce, tj. do souvislosti s tím, co se dělá. Je to právě tento činnostní kontext, oč nám zde jde.“ (Křivohlavý, 1988 – str.177)*

V souvislosti s vymezením pojmu komunikace, bychom se měli pozastavit ještě nad pojmem devalvace jazyka. Křivohlavý (1995) tento způsob komunikace vysvětluje jako projev snižení – *„ne však ekonomické, ale lidské hodnoty partnera.“ (Křivohlavý, 1995 –str.133).* V mezilidském styku je to záležitost velmi vážná, protože jak autor uvádí, do jednání s druhým člověkem vstupujeme s určitým sebepojetím, jehož součástí je i sebehodnocení. *„V jednání s druhým člověkem se však vyskytují slovní i mimoslovní projevy a činy, které se tohoto našeho sebehodnocení dotýkají. Některé tak, že ho snižují a tím devalvují. Je tomu tak např. tam, kde nás někdo podceňuje, přehlíží nebo uráží. Jiné projevy našeho sebehodnocení naopak zvyšují – evalvují. Je tomu tak např. tam,*

kde nás někdo pochválí, kde nám někdo poděkuje či projeví uznání.“ (Křivohlavý, 1995 – str.133)

- **výchova**

Střelec (1992) definuje výchovu jako cílevědomé, záměrné mezilidské působení a rozvíjení aktivního vztahu člověka ke světu.

„Výchova je záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti. Je to specificky lidská činnost.“ (Kraus, 2006 – str.5)

„Výchova je působení na procesy učení a socializace s cílem přeměnit, přetvořit člověka. Jako součást sociokulturní revoluce je v širším smyslu totožná se socializací. Jde o funkcionální působení – pomoc jedinci v jeho životní dráze. V užším smyslu ji chápeme jako plánovité, cílevědomé, záměrné působení, zaměřené na tvorbu hodnotových postojů a mravní chování a přesvědčení. Smyslem výchovy má být kultivovaná bytost, otevřená problémům současné civilizace.“ (Bakošová, 1994 – str.19)

Podle Bakošové (2008) se výchova v rodině vždy odvíjela od školské výchovy a ta od výchovy společenské. J. A. Komenský definoval základní výchovné cíle: poznat sebe a svět, ovládnout se, povznést se k Bohu. Výchova v rodině má rozvíjet podle Bakošové (2008) vztah k sobě samému, vztah ke společnosti, k lidem, k rodině, vztah k přírodě.

1.3. Cíl teoretické části bakalářské práce

Komunikace je nezbytnou součástí lidské socializace. Je tedy důležité se tomuto tématu stále věnovat a zachytit její proměnlivost i prostředky, které ji ovlivňují. Cílem teoretické části je popsat komunikaci v rodině, která je stěžejní při výchově dítěte. Dále zachytit vybrané činitele ovlivňující způsob komunikace i vztahy mezi vychovávaným a vychovávajícím.

2. DEVALVUJÍCÍ KOMUNIKAČNÍ PROSTŘEDKY A JEJICH Vliv NA DĚTI A MLÁDEŽ

„Dětský slovník se rozvíjí pod vlivem rodiny, školy, médií i vrstevnické skupiny. Každá skupina či instituce jej obohacuje určitým, někdy dost specifickým způsobem.“
(Vágnerová, 2005 – str.260)

Možný (2008) upozorňuje, že rodina nemá na socializaci svých dětí monopol. Stupně k dospělosti jsou také stupni k emancipaci od rodičovského vlivu, a vlivy odjinud vstoupí do dětského světa velmi záhy. Je tomu tak ve všech kulturách a společnostech: ve společnostech našeho kulturního okruhu jsou to dnes zejména hromadné sdělovací prostředky a vzdělávací instituce, jež spolupůsobí či konkurují při socializaci dítěte. *„Působení těchto vlivů je spojeno se socializací ve vrstevnické skupině, kterou vzdělávací instituce zakládají povinným trávením podstatné části dětského dne ve školní třídě. Generuje v interakci s médii své vlastní hodnoty, vzorce chování a priority, a skrze ně pak vnímá působení všech ostatních socializačních vlivů.“* (Možný, 2008 – str.166)

2.1. Společenské vlivy

MASMÉDIA

„Masmédia se jeví jako velmi významný a dnes již nepostradatelný prostředek vzdělávání a výchovy, akulturace, multikulturní výchovy a socializace jedince.“ (Kraus, 2008 – str.127)

Z opačného pohledu masové komunikační prostředky (především televize a internet) a nezodpovědnost některých tvůrců jejich programů podle Krause (2008) ohrožují postoje a chování především nejmladší generace. *„Celkový význam a přínos masmédií pro život člověka tedy vyvolává polemiku. Na jedné straně nesporně obohacují život, rozšiřují obzor a slovem i obrazem zprostředkovávají události a zážitky z nejrůznějších koutů celého světa. Tím však současně přispívají k naší celkové přesycenosti podněty, narušují člověku denní rytmus, ochuzují ho o spánek a přispívají k pasivnímu a konzumnímu životnímu stylu.“* (Kraus, 2008 – str.129)

Masmédia neustále zvyšujú svoj podíl na socializaci jedince. Je nezbytné podporovat osobní vztah nad vztah virtuální, protože nezáleží pouze na tom, co říkáme, ale také záleží na tom, jaký prostředek k tomu používáme. V sociální interakci je tedy důležité, jakým médiem komunikujeme.

INTERNET

Internetová komunikace je oblíbená forma nejen mladých lidí. Opět je to forma, kde chybí tolik důležitý osobní kontakt. Odborníci poukazují na dva rozdílné póly ve využívání internetu a to, že „ovlivňuje kvalitu řeči i myšlení (ochuzování a zužování slovní zásoby, anglikanismy, roztěkanost, úsečnost), ale zároveň umožňuje obrovskou interaktivnost a rychlost při výměně zpráv, přičemž hlavní výhodou zůstává dostupnost velkého množství informací.“ (Pírko, 2007 /4/)

Vágnerová (2000) uvádí, že počítač splňuje mnohá kritéria, která by dospívající uvítal i u lidí. Je trpělivým posluchačem, reaguje předvídatelně a dělá to, co chce jeho majitel (pokud mu dá správnou instrukci). Počítač funguje a komunikuje přesně podle určitého řádu, a pokud nikoliv, může to znamenat buď jeho poruchu, nebo chybu uživatele. Tato chyba je ovšem logická a lze ji najít, protože je zakotvena v již zmíněných pravidlech.

„Komunikace s lidmi žádná zcela jasná pravidla nemá. Když nefunguje, není její problém tak snadno identifikovatelný.“ (Vágnerová, 2000 – str.232)

Vágnerová (2000) v tomto vidí důvod proč je počítač pro mnohé nejisté pubescenty přitažlivějším partnerem než lidé. *„Neuvádí je do rozpaků a neposiluje jejich nejistotu. Většinu věcí lze předvídat a ovlivnit. Něco podobného není v lidské společnosti možné, a snad právě proto se objevují případy dospívajících, kteří se straní vrstevnické společnosti a raději se baví s počítačem (dospělých by se popřípadě stranili také, ale ti jim to nedovolí). Problém je hlavně v tom, že se takoví jedinci stávají stále nejistějšími a jejich sociální dovednosti - ve srovnání s vrstevníky - stále méně funkčními.“* (Vágnerová, 2000 – str.232)

Vybraná specifika elektronické komunikace podle Šmahela (2003):

- větší otevřenost
- možnost lží a přetvářky

- pocit fyzického bezpečí
- prostředí bez zábran
- anonymita
- možnost ukončení kontaktu
- absence neverbální komunikace

TELEVIZE

Podle Vágnerové (2000) dětský věk jednoznačně ovládla televize, film a video. Způsob prezentace jakéhokoliv příběhu je velmi pohodlný, zrakové vnímání většiny dětí nedělá potíže a nad verbálním obsahem nemusí, pokud se jim nechce, přemýšlet.

Veškerá média přinášejí nějaké informace, píše Vágnerová (2000). V tomto smyslu jsou i socializačními prostředky, protože prezentují určité modely chování, vybízející k napodobení. Určité vzory chování může dítě přejímat i nevědomě. Proto je důležité *„před silným účinkem médií ochraňovat především jedince, kteří mají tendenci napodobovat sociálně nežádoucí jednání filmových a jiných hrdinů.“* (Jirák, Köpplová 2003 In Kraus 2008 –str.128)

„Mediální programy modelují dětskou osobnost tím, že dětem ukazují příběhy, kde jsou prezentovány určité způsoby chování vyplývající z nějakých norem, určité role, různé způsoby komunikace atd.“ (Vágnerová, 2000 – str.185) Kašparů (2008) ze své praxe například hovoří o škodlivém působení rozšířených oblíbených seriálů a telenovel, protože *„samotný slovník těchto seriálů a telenovel je neuvěřitelně chudičský a prostoduchý. Kolikrát z mluvy lidí v ordinaci vytuším, jakým televizním kanálem jsou odkojeni. Čeho je srdce plné, tím ústa přetékají.“* (Kašparů, 2008 – str.175). V tomto případě má podle Vágnerové (2000) vliv rodičovský příklad: zda rodiče takové pořady vůbec sledují, a pokud ano, jaký k nim zaujímají postoj.

Měli bychom také vědět, že *„i dětský divák si v příběhu selektivně všímá toho, co je pro něj osobně atraktivní a významné.“* (Vágnerová, 2000 – str.186) Podle Vágnerové (2000) je volba konkrétního programu nějakým způsobem sociálně spoluurčena. *„Zde má značný vliv identifikace s vrstevníky a potřeba sdílet s nimi stejné zkušenosti,“* zejména z důvodu, *„aby jedinec nezůstal izolován.“* (Vágnerová, 2000 – str.186)

2.2. Vliv lokálního prostředí

„Lokální prostředí vstupuje do výchovného procesu především tím, že poznamenává aktéry výchovného procesu, především objekt výchovného působení (děti, mládež). Každý zkušenější učitel, vychovatel, který má možnost srovnání, potvrdí, že práce s dětmi na venkově či ve městě (především třeba na sídlištích) je rozdílná. Důležitost lokálního prostředí pak vyniká především v situacích, kdy je osobnost vyčleněna z rodiny, příp. pracovních i vrstevnických skupin. (Kraus, 2001 – str. 130)

Kraus (2001) uvádí, že základní typy lokálního prostředí (městské a venkovské) poznamenávají i utváření osobnosti dítěte a odrážejí se v jejím charakteru.

J. Musil uvádí tyto dimenze, v nichž existují rozdíly (Kraus, 2001):

- **Sociální přizpůsobivost** – městské děti a mládež jsou adaptabilnější, racionálnější, samostatnější, odbojnější, méně sebekritické a disciplinované,
- **Kontakty s lidmi, sociabilita** – ve městech existuje více kontaktů, ale méně osobních styků,
- **Míra radikalismu a konzervatismu** – obyvatelé venkova jsou konzervativnější, i když s rostoucí celkovou informovaností rozdíly pomalu mizí,
- **Životní aspirace** – náročnost na povolání, vzdělání je u městských dětí a mládeže vyšší.

Kraus (2001) k této problematice uvádí své poznatky z výzkumů uskutečněných v osmdesátých letech, které potvrdily, že odlišnosti jednotlivých typů lokalit se skutečně v průměru odrážejí v odlišném chování a povahových znacích dětí. Typ lokality hraje roli i v souvislosti s intelektovou úrovní a školní úspěšností. Výzkumy ukazují, že děti z velkých měst dosahují lepších výsledků a čím menší lokalita, tím v průměru schopnosti klesají.

„Je třeba dodat, že některé výzkumy upozorňují, že se to netýká intelektu jako takového, ale jen některých oblastí, především schopností verbálních.“ (Kraus, 2001 – str.130)

Z výsledků výzkumu dochází Kraus (2001) ke konstatování, že celkový charakter lokalit, počet obyvatel, jejich profesionální zaměření jsou faktory, které rozdílně

v pozitivním i negativním smyslu působí na rozvoj osobnosti, podle toho, o kterou stránku osobnosti jde. Zjednodušeně by bylo možno říci, že pokud se týká intelektových schopností a s tím související výkonnosti ve škole, pozitivněji působí prostředí charakteru městského. Naopak v souvislosti s chováním je situace lepší na venkově. Městské děti se jeví jako drzejší, vzpurnější, rafinovanější, pohodlnější.“ (Kraus, 2001 – str.131)

VRSTEVNICKÁ SKUPINA

„Vrstevnické skupiny patří převážně k referenčním sociálním skupinám, s hodnotami a normami, se kterými se chce jedinec identifikovat. Na jedné straně uspokojují určité psychické potřeby jedince, např. relaxaci, zábavu a uvolnění, současně však jsou i nástrojem sociální kontroly chování svých členů.“ (Hroncová, 2000 In Kraus, 2001 – str.133)

Podle Vágnerové (2005) je role vrstevníka, spolužáka, kamaráda důležitou rolí středního dětství, která v průběhu školního věku nabývá na významu.

„Vrstevnická skupina se obvykle vytváří na základě snadnosti vzájemného kontaktu. Může vznikat v rámci školní třídy nebo v okruhu bydliště. Další možnosti jsou jen nějakou variantou těchto dvou alternativ (např. sportovní klub, chatová osada apod.).“ (Vágnerová, 2005 – str.292)

Rozdíly mezi sourozenci a kamarády podle Vágnerové (2005):

- **kamarádi jsou obvykle stejného věku a pohlaví.** Sourozenci se liší z hlediska věku, mohou být i odlišného pohlaví.
- kamarády si **lze vybrat**, i když např. ve třídě mohou být také spolužáci, které dítě nemá rádo, ale nemůže se jim vyhnout. Sourozence si vybrat nemůže, musí se jim přizpůsobit a snažit se s nimi nějak vyjít.
- s kamarády **lze sdílet jiné zážitky a zkušenosti** (ze hry, často i ze školy. Se sourozenci dítě sdílí zkušenosti z rodinného života, které jsou ostatním nedostupné. Děti z jedné rodiny spolu žijí od raného věku, vytvářejí se mezi nimi hlubší a často i komplikovanější vazby.

„*Identifikace s vrstevnickou skupinou je jedním z mezníků socializace.*“ (Vágnerová, 2005 –str.293).

Čáp, Mareš (2001-2007) charakterizují vrstevnickou skupinu, jako skupinu, která „*poskytuje mladistvému příležitost k získání zkušenosti v interakci a komunikaci s osobami, které mu nejsou nadřazeny jako rodiče a učitelé. Mladistvý se učí komunikaci s osobami různých názorů a vlastností osobnosti, plnit rozmanité sociální role: vedeného i vedoucího, smiřovatele aj. učí se prosazovat určitý názor a také ho korigovat, řešit konflikty, diskutovat, argumentovat, vyjednávat, seznámit se s hlediskem druhého, hledat kompromis, bránit se, vyrovnávat se i s nespravedlností a nezdarem.*“ (Čáp, Mareš 2001-2007, str.279)

Jak uvádí Vágnerová (2005) liší se i dívčí od chlapecké skupinky z hlediska velikosti skupiny, kterou vytvářejí, z hlediska typu zde převažujících vztahů, v preferovaných způsobech chování, považovaných za typicky chlapecké či dívčí, v komunikaci a důrazu na určitou normu projevu. V období školního věku si děti vyhraňují svůj specifický způsob komunikace. „*Je typický převahou slangu, značnou oblibou citoslovcí, zjednodušením projevu, velkou hlučností a zdůrazněním neverbálních komunikačních projevů. Zde je vyjma sdělení ve větší míře vázán na kontext, závisí na zasvěcenosti řečníka i posluchače.*“ (Vágnerová, 2005 – str.305)

Dále Vágnerová (2005) uvádí, že dítě má tendenci zafixovat si takové slovní výrazy, které mu jsou k něčemu užitečné. „*Eventuelně má pocit, že jejich osvojení a užívání přispívá ke zvýšení jeho prestiže, tak je tomu v případě užívání slangu a specifických způsobů oslovení typických pro vrstevnickou skupinu.*“ (Vágnerová, 2005 – str.260)

2.3. Vliv školy na utváření komunikačních návyků

Vágnerová (2005) vysvětluje, že škola přispívá k socializaci dítěte jiným způsobem než rodina, dítě zde získává nové a mnohdy rozdílné zkušenosti, než jaké získalo v rodině. Škola má svoje normy, které musí školák respektovat, ve škole se učí sociální konformitě a novým způsobům chování.

Čáp, Mareš (2001-2007) k tomu dále uvádí, že učitelé patří k významným osobám v životě a vývoji dětí a mladistvých. Učitel může působit silně příznivě, nebo naopak nepříznivě, svým záměrným výchovným působením ale především „*celou komunikací a interakcí, vztahem k žákům, svou osobností. Může se stát i důležitým modelem pro dítě a mladistvého.*“ (Čáp, Mareš, 2001-20007 – str.264)

Učitelská profese klade náročné a psychologicky rozmanité požadavky. Od učitele se očekává, že bude žáky podle Čápa a Mareše (2001-2007):

- **Vzdělávat** – zprostředkovávat jim vědomosti, dovednosti, způsoby myšlení
- **Vychovávat** – rozvíjet jejich zájmy a postoje, schopnosti, charakter

„*Pedagogická komunikace sleduje pedagogické cíle, pomáhá vychovávat a vzdělávat.*“ (Mareš, Křivohlavý, 1989 –str.30)

Pedagogickou komunikaci definuje Gavora (1985, 1988 In Mareš, Křivohlavý, 1989)) jako vzájemnou výměnu informací mezi účastníky výchovně vzdělávacího procesu, která slouží výchovně vzdělávacím cílům. „*Informace se v pedagogické komunikaci zprostředkovávají verbálními i neverbálními prostředky.*“ (Bakošová, 1994 – str.60). Bakošová (1994) uvádí, že pedagogická komunikace se uskutečňuje ve všech školských i mimoškolských zařízeních. Výchova v nich má svoje specifika. Odlišuje se komunikačními záměry, obsahem, vztahy mezi komunikujícími.

„*Průběh pedagogické komunikace nezávisí jen na obsahu samotném, ale také na osobnosti učitele, aktivitě žáků, použitých metodách i pravidlech, podle nichž se komunikuje.* (Mareš, Křivohlavý, 1989 – str.38)

Pro žáky je důležité pro další osobnostní vývoj si vytvořit takové komunikační návyky, které jim pomohou v jejich dalších životních situacích. Ty si osvojí nejlépe právě danými pravidly nejen v rodině, ale i ve škole, protože „*požadavky společnosti na dítě jsou zprostředkovány jak rodinou, tak školou.*“ (Čáp, Mareš, 2001-20007, - str.64)

Podle Mareše, Křivohlavého (1989) je část komunikačních pravidel přesně formulována, část je stanovena obecnými pravidly chování v dané společnosti, část je výsledkem dohody mezi konkrétními účastníky. Bakošová (1994) zdůrazňuje, že pravidla komunikace ve škole by měly vést k zachování disciplíny, ale i umožnit žákům projevit přirozenou aktivitu, iniciativu, a svobodu. „*Je třeba najít hranici, střed, kde se zachová svoboda žákům a přitom se nenaruší disciplína.*“ (Bakošová, 1994 –str.62)

Bakošová (1994) uvádí, že komunikační záměr může mít i jiný charakter než ty, které jsou podmíněny vzdělávacími cíly a obsahem a přesto má své výchovné poslání.

Komunikační cíl může vyplývat z rozličných situací podle Bakošové (1994):

- **Situace, kdy žák potřebuje pomoc** – hovoříme o tzv. výchovně-poradenském rozhovoru. Například dobře prospívající žák přestane jevit zájem o učení.
- **Nestandardní situace** – žerty žáků, provinění vůči pořádku školy, řešení konfliktů mezi žáky
- **Komunikace učitelů s žáky v prostředí školy, mimo vyučovací hodiny** – situace např.: ve školní jídelně, na chodbě. Komunikace je ovlivněna množstvím času, který žáci mají na přechod z jedné učeny do jiné, resp. do školní jídelny. Učitelská profese je náročná i na zvládnutí těchto situací. Každý učitel by si měl uvědomit, že jeho osobní příklad, nevhodná formulace při komunikaci s žáky je zároveň příkladem pro žáky.
- **Oslovování žáků ve škole** – podle výkonů i chování dětí si učitelé vytvářejí k žákům určitý vztah sympatie, antipatie, neutrality. Tento vztah je zřetelný už ve způsobu jejich oslovení. V oslovování není vhodné zejména pro citlivé děti dělat podstatné rozdíly. Například jednoho žáka oslovit zdrobnělinou „Janičko“, jiného příjmením „Novák“.

V souvislosti s významností vztahu učitel-žák, bychom měli zmínit i moderní komunikaci přes internet. Dnes je běžná komunikace mezi učitelem a žáky v rámci internetu (zadávání úkolů, předávání vypracovaných projektů atd.). Tento styl komunikace je brán jako velmi cenná příprava do života dětí. Bohužel se tímto škola ochuzuje o vzájemné poznávání. K tomu Wirz (2007) uvádí, že počítač je užitečná věc ke zjednodušení našeho života a práce. Avšak tam, kde se jedná o vzdělávání vyvíjejícího se člověka, nesmí ve vyučování nahrazovat v žádném ohledu živou osobnost učitele. *„Bezprostřední setkávání člověka s člověkem ve výuce nikdy nesmí nahrazovat mrtvý stroj!“* (Wirz, 2007 – str.99)

„Vždy a všude, kde odbýváme žáky mediálními prostředky, připravujeme je o to, co vlastně hledají: o co nejužší, nezastupitelný kontakt s námi.“ (Wirz, 2007 –str.99)

3. KOMUNIKACE JAKO PROSTŘEDEK VÝCHOVY

3.1. Komunikace v rodině

„Výchova se asi nejčastěji uskutečňuje vzájemnou komunikací vychovávajících s vychovávanými. V lidské komunikaci má zcela jedinečné místo řeč, slovní sdělování a vzájemné působení: tomu odpovídá i velká úloha slovního působení ve výchově.“
(Čáp, Mareš 2001 – 2007 – str.259)

„*Výchova začíná vztahem!*“ (Wirz, 2007)

Čáp, Mareš (2001 – 2007) uvádí, že první skupinou ve vývoji dítěte je jeho rodina. Zkušenosti z rodiny podstatně ovlivňují další účast dítěte v jiných sociálních skupinách – zda bude umět dobře navazovat styk s druhými, zařadit se do skupiny, zvládat konflikty, zda bude oblíbené, nebo neoblíbené, spolupracující nebo nespolehlivé a agresivní, dominantní, či submisivní apod. V rodině se totiž kladou základy pro dovednosti a návyky v sociální komunikaci.

RODIČE

Můžeme říci, že každá rodina komunikuje svým specifickým způsobem. Je to dáno zejména rodiči, jejich vzděláním, postavením, zájmy.

Počátkem rodiny jsou dva lidé, kteří k sobě cítí náklonnost, lásku, porozumění. Vše začíná vztahem, který musíme budovat, pečovat o něj a na něm stavět. Podle Salomé (1997) znamená soužití žít, posilovat a dále hledat, co nás spojuje.

Pilíře partnerského života podle Salomé (1997):

- § *sdílená radost* při dávání a přijímání,
- § *hluboké porozumění*, tzn. tolerance, okamžité pochopení, spontánní laskavé vcítění do druhého, schopnost neodsuzovat,
- § *pocit bezpečí*, spojený s dodržováním závazků a schopností relativizovat nepříjemnosti (zdramatizování),
- § *plány*, schopnost nezůstat u pouhých přání, spolu si plánovat dostupnou, konkrétní budoucnost, uchopitelnou pro obě strany.

Když schází jeden ze čtyř nezbytných pilířů partnerského života, komunikace je bolestná, nebo prostě neexistuje.

Neverbální komunikace v partnerském svazku podle Salomé (1997):

§ *pohled*

§ *fyzilogické reakce* – tělo má mnoho možností, jak něco sdělit: červenání, pocení, chvění, bušení srdce apod.

§ *pohlazení* – „Nevíš-li, co s rukama, zkus jimi pohladit.“

§ *úsměvy*

Neverbální komunikace by měla zaujímat v partnerském svazku významné místo a stále hledat nové formy.

Vztah v rodině se buduje už od jeho počátku, a to uzavřením manželství. Pokud manželé spolu dokážou upřímně, s úctou a láskou komunikovat, budou takto dále jednat i se svými dětmi. „*Nadále nebudou manželé myslet pouze na sebe, ale cokoliv budou podnikat a plánovat budou to dělat s ohledem na dítě.*“ (Matějček, 1986 – str.78)

Pro vyrovnanost a klid v rodině je nutné podle Špaňhelové (2008), aby rodiče sdělili jeden druhému své myšlenky a uměli se rozdělit o všechny radosti a starosti, které prožívají. V upevňování vzájemné komunikace a vazby mezi matkou a otcem vidí Špaňhelová (2008) jako prvořadou podmínku harmonické rodiny. „*Je to vazba, která je nejdůležitější pro samotné rodiče a ze které těží i dítě.*“ (Špaňhelová, 2008 – str.11)

V otázce výchovné funkce rodiny upozorňuje Bakošová (1994), že mimo jiné ji „*ovlivňuje i kvalita vztahu mezi manželi*“. (Bakošová, 1994 – str.27)

RODIČE – DÍTĚ

„*Rodič je navigátor, který určuje hlavně v prvních letech života to, jak se bude v rodině společně komunikovat*“ (Špaňhelová, 2009 – str.11) Špaňhelová (2009) zdůrazňuje, že zásadní pro komunikaci je to, aby rostl vztah mezi dítětem a rodičem. Komunikace je pro rodiče radost, prožitek společně stráveného času, větší poznání svého dítěte. Pro dítě je pak komunikace chvíle radosti, poznání rodiče a v mnoha případech příležitost k vysvětlení, objasnění věcí a nedorozumění. „*Díky vzájemné komunikaci se lépe chápeme navzájem.*“ (Špaňhelová, 2009 – str.7)

„Vklad obou rodičů ve výchově nespočívá jen v jejich jedinečnosti, ale také v jejich spojení, pointa je v doplňování se: otec oceňuje chlapcovy schopnosti a touhu prosadit se, ale je to matka, kdo ho naučí zacházet s bolestí a porážkou. Zatímco maminka chlapce pochválí za to, že sestřičce půjčil hračku, tatínek bude nadšený z jeho prvního pořádného kopnutí do balónu.“ (Suchý, 2010 In Psychologie dnes /1/)

Zejména v období dospívání má rodič nelehkou, nezastupitelnou a důležitou roli. *„Ze strany rodiče je ve vztahu k dítěti velmi důležitá důvěra v něj. Na základě této důvěry se vytváří důvěra vzájemná.“ (Špaňhelová, 2008 – str.172)*

SOUROZENCI

„Sourozenci mohou sloužit jako alternativní zdroj sociální zkušenosti. Malé děti s nimi stráví více času než s většinou dospělých. (Vágnerová, 2005 – str. 151) Jak uvádí Vágnerová (2005) „soužití se sourozenci umožňuje přenést sociální zkušenosti a dovednosti naučené ve vztahu s rodiči na vrstevníky a zkusit si, jak jsou účinné v jiném kontextu.“ (Vágnerová, 2005 – str.151)

Podle Střelce (1992) je sourozenectví považováno za výchovně velmi příznivé. *„Děti, které mají více sourozenců, jsou obvykle disciplinovanější a skromnější v požadavcích, a také soudržnost ve větších rodinách bývá větší než v rodinách malých.“ (Střelec, 1992 – str.104)*

„Ve školním věku se vztahy mezi sourozenci začínají stabilizovat do určité podoby, která se zpravidla až do puberty příliš nemění. (Vágnerová, 2005 –str.281) Dále Vágnerová (2005) k tomuto období uvádí, že „mezi sebou často soupeří, ale umí se dohodnout na kompromisním řešení, dovedou spolupracovat a vzájemně se podporovat.“(Vágnerová, 2005 – str.281). Podle Vágnerové (2005) jsou významné i společné zážitky, které je spojují, ať už byly příjemné či nepříjemné.

Důležitým faktorem v této problematice je i pořadí narození sourozenců v rodině. Vztahy sourozenců podle pořadí narození podle Vágnerové (2005):

- **Nejstarší dítě** - zpravidla získává dominantní pozici. Pro mladší sourozence je vzorem, který mohou obdivovat, nebo na něj mohou žárlit a cítit se jím odstrčeni

- **Nejmladší dítě** - má sice ke všem podřízené, ale jinak výhodné postavení. Musí se naučit podřizovat a domluvit se, ale mohou se snažit získat výhody (vydíráním, žalováním a zdůrazňováním pozice mladšího.
- **Role jedináčka** - jedináček může v rodině sdílet své zážitky a porovnávat se jen s dospělými, toto srovnání má odlišný charakter, než když se dítě srovnává se sourozencem-vrstevníkem. Nemá rovnocenného partnera.

3.2. Rodina jako vzor v komunikaci

Toto téma začneme slovy J. A. Komenského, který věděl, že děti mají přirozenou schopnost všechno napodobovat: „*co uhlédají, to jim výzve, to dělají také*“, protože „*naprosto opičata jsou*“ (Informatorium školy mateřské, vydání z r. 1908, In Langmeier, 2006 – str.267)

„*Zejména způsob soužití všech členů rodiny ovlivňuje dalekosáhle osobnostní vývoj dítěte. Rodiče často užívají určitých způsobů chování, které pro dítě představují odměnu nebo trest, a aniž to sami tak vnímají, působí nechtěně jako vzor, např. svým chováním k sobě navzájem apod.*“ (Langmeier, 2006 – str.268) Stejně jako Langmeier (2006) i Čáp (2001-2007) přikládá osobnímu příkladu důležitou funkci: pomáhá orientovat se v složité skutečnosti, nabízí řešení problémů a konfliktů, které se týkají osobních vztahů, práce a povolání, životních cílů a smyslu, morálních otázek.

„*Osobní příklad, vzor, model často působí silněji než slovní působení, odměny a tresty. Dítě si vybírá a napodobuje určitý model, popřípadě se s ním identifikuje podle zákonů sociálního učení. Činí tak dobrovolně, bez nucení často s obdivem a nadšením.* (Čáp, Mareš 2001-2007 – str.261)

„*Každé dítě se učí jazyku svých rodičů tak, jako se učí chodit.*“ (Russell, B.: Zkoumání o smyslu a pravdivosti, 1975, In Vybíral, 2000 – str.92)

Stále častěji se setkáváme s vulgárními slovy zejména u mladých lidí. Můžeme si všimnout, že někdy nedokážou bez těchto pikantních slov vůbec komunikovat. Podle

Matějčka (1986) nejsou hrubá slova a nadávky věc tzv. dětské kultury, které se přenášejí z jedné dětské generace na druhou bez přispění dospělých. Tady jsou dospělí nepochybně původci.

„Začíná to zpravidla zcela nevinně. Dítě přirozeně napodobuje dospělé – ve všem možném a tedy i ve slovních výrazech. A právě v nadávkách se vyskytují slova zvlášť zvukomalebná, která nemohou ujít zvědavé pozornosti dítěte. Ale nejde jen o slova, jde o chování a postoje toho nadávajícího. Takový člověk zpravidla dává najevo nepřiměřené sebevědomí, jeho gestikulace je nápadná, náraz vzniká kolem něho určité vzrušení a napětí. To dítěti imponuje.“ (Matějček, 1986 – str.141). Matějček (1986) upozorňuje v souvislosti s tímto vyjadřováním na nebezpečí, které spočívá ve skrytých postojích v hrubých výrazech: nedůtklivé povýšenosti, předstíraná síla a rozhodnost, vědomí nadřazenosti. *„V takovéhle atmosféře se pak snadno rodí i všelijaké předsudky a pověry – rasové, národnostní, mezilidské. Mnohdy získávají jedni lidé k druhým odpor a nevraživost a sami nevědí proč.“* (Matějček, 1986 – str.142)

Být vzorem jako rodič, ale i předkládání kladných vzorů, je pro dítě, jak již bylo řečeno velmi důležité. Rodiče si musí uvědomit, že volba vzoru je ovlivněna nejen působením rodiny, ale i tím jak uvádí Čáp (2001 -2007) jaké modely předkládá společnost v určité historické době a situaci. *„Děti a mladiství se setkávají s velkým počtem reálných osob i s mnoha obrazy postav z oblasti sdělovacích prostředků, filmu, literatury, historie atd. - a právě malá skupina a významní druzí ovlivňují výběr z tohoto množství eventualit.“* (Čáp, Mareš 2001-2007 – str.262). V této souvislosti dodává, že u těžké osoby se vztah k modelu mění v průběhu ontogeneze. *„Počáteční nadšení pro určitý vzor se může změnit v kritičtější postoj – mladistvý či dospělý již neakceptuje všechny znaky modelu, ale vybírá si z nich, popřípadě koriguje model v některé vlastnosti či formě chování. V pubertě a adolescenci mladistvý často odmítá model rodičů, ale v dalším vývoji může přejít ke zralejšímu hodnocení jejich předností a k jejich napodobování.“* (Čáp, Mareš 2001 – 2007 – str.263)

3.3. Problémy v komunikaci v rodině

I přes veškeré úsilí mnoha rodičů, vychovatelů a pedagogů mohou nastat v rodině problémy. Problémy, které naruší vzájemné vztahy, následně komunikaci a výchovu. Úskalí mohou vzniknout v různých typech rodin.

Rozdělení rodin podle Bakošové (2008):

- Rodina s jedním dítětem
- Rodina pracovně exponovaných rodičů
- Podnikatelská rodina
- Rodina vdov (vdovců)
- Rodina rozvedených rodičů
- Rodina a její příslušnost k sektě
- Rodina, ve které rodič trpí poruchou osobnosti

RODIČE

Peltová (2001) uvádí, že základem dnešního manželství je vztah, namísto fyzických potřeb. Dnes jsou tedy dominantní potřeby emocionální. Peltová (2001) staví jako hlavní důvod nesouladu mezi manželi narušenou komunikaci. *„Odborníci tvrdí, že jedním z nejvážnějších problémů manželství a hlavním důvodem, proč se lidé rozvádějí je neschopnost nebo nechť partnerů spolu komunikovat.“* (Peltová, 1998 – str.57)

Příčiny narušené komunikace (Peltová, 2001):

- neznalost zásad efektivní komunikace
- obava sdílet niterné pocity a myšlenky
- je snazší myšlenky a emoce potlačit, než se je naučit správně a srozumitelně vyjádřit
- opakovaný neúspěch v úsilí o trvalý dialog

Co ovlivňuje způsob komunikace (Peltová, 2001):

- vliv původní rodiny
- sociální vliv
- genetické rozdíly (muž x žena)
- temperament

O vlivu původní rodiny se zmiňuje více autorů. Střelec (1992) uvádí, že při rozhodnutí žít spolu, si málokdo uvědomuje, že oba jsou „*příslušníky rodin – ať harmonických, či plných hádek a pocitů osamělosti, anebo zcela rozpadlých.*“ (Střelec, 1992 – str.16) Náročnost soužití může zapříčinit i „*prostředí původních rodin partnerů, které se výrazně liší jak co do úrovně vzdělání, náboženské víry, tak i sociálního postavení. Jeden z partnerů má velice špatné vztahy se sourozenci nebo s rodiči.*“ (Plaňava,1994 – str.19) „*Minulost má mohutný a hluboký dosah a je u každého z partnerů trvale přítomna ve všem, co pár prožívá.*“ (Salomé, 1997 – str.87)

Podle J. Macziasczkovej (1990) mezi nejčastější příčiny konfliktů mezi ženou - matkou a mužem - otcem patří tyto (Bakošová, 1994):

- Málo životních zkušeností jednoho nebo obou rodičů
- Manželské podvody, nevhodné návyky (např. alkoholismus)
- Nedostatek vnitřní disciplíny
- Různé přístupy k výchově dětí
- Rodinné zájmy, názory partnerů

Všechny tyto neshody způsobují napětí, agresivitu, nenávisť. Jejich podstata spočívá v netolerantnosti, v egoismu jednoho resp. obou partnerů.

Další důvod podle Krause (2008) je ten, že přibývá rodin, v nichž se jednotliví členové jen potkávají, přestávají vzájemně komunikovat. Na tomto životním stylu rodin se silně podepisuje výrazné zatížení rodičů pracovními aktivitami, což s sebou nese značné časové zaneprázdnění. Častým úskalím ve vzájemném vztahu rodičů je málo společně strávených chvil. Chvil, které by měli pouze pro sebe, sdělili si své radosti i starosti. Na druhé straně musí být někdo, kdo naslouchá, protože „*tak se vzájemně obohacuje jejich život.*“ (Špaňhelová,2008 – str.31). Salomé (1997) k tomu dodává: „*situace a procesy, které svou podstatou nemusí být závažné ani dramatické, ale pokud se neustále opakují, hromadí a sčítají, vedou přes všechnu něhu a očekávání k trvalému zhoršování vztahů a vzájemné komunikace mezi oběma jedinci.*“ (Salomé, 1997 – str.9) Kramulová (2010, /2/) uvádí, že důvodů k vyvolání rozepří může být mnoho, přesto hádky ke vztahu patří. Proto bychom se jim neměli vyhýbat, ale raději se naučit hádat.

RODIČE – DĚTI

Problém v komunikaci v rodině nastává nejčastěji v období puberty a dospívání, kdy „*se dospívající začínají lišit jak od dětí, tak od dospělých, vytvářejí si zvláštní znaky i specifickou subkulturu s odlišným vyjadřováním, oblečením a úpravou.*“ (Langmeier, 2006 – str.146). Biddulph (1997) uvádí, že dospívající mladý člověk je jako přliv a odliv. Chvíli je nezávislý, rozumný a za okamžik je vzdorovitý a svárlivý. „*Pokud jsou s tím rodiče předem seznámeni, značně jim to usnadní jednání s dítětem.*“ (Biddulph, 1997 – str.103). Dále uvádí, jak důležité je, „*aby byli rodiče schopni ovládat se natolik, aby mohli v diskusích a slovních potyčkách pokračovat, aniž by ztráceli vřelost a dobrou náladu.*“ (Biddulph, 1997 – str.103). S humorem dodává, že „*pokud se rodiče cítí jen jako průvodci či taxikáři, pak i tato činnost poskytuje dobrou příležitost k rozhovoru.*“ (Biddulph, 1997 – str.104)

Chyby v komunikaci mezi rodičem a dítětem podle Špaňhelové (2009) jsou vyhrožování, strach, manipulace, mlčení, nadřazenost, ponižování, zamlčování, nedůvěra v komunikaci a v chování.

Chybné styly komunikace podle Špaňhelové (2009):

- **Pasivní** – rodič je sám nekomunikativní. Mnohdy to učí i své děti. Znamená to nevyjadřovat své pocity, přání, nesouhlas. Pokud se rodič chová vždy jen pasivně – a do určité míry tedy dítě k něčemu nutí – může se to negativně projevit na chování dítěte v pozdějším, např. pubertálním věku. Dítě by mohlo jít do většího vzdoru a odporu než jiné dítě, které mohlo již před tím v raném věku vyslovit své přání a svůj názor.
- **Agresivní** – ve většině případů dítě, které komunikuje agresivním stylem, zná ze strany rodičů tvrdost ve výchově nebo přehnanou přísnost. Může to být také nevyrovnanost, která se projeví agresivním stylem komunikace. Rodiče tomuto dítěti neprojevují lásku nebo je přehnaně rozmazlují.

Abychom měli styly komunikace všechny, uvedeme si i poslední, ten nejvhodnější:

- **Asertivní** – rodiče učí dítě upřímnosti a odpovědnosti. Učí ho, jak se má mít samo rádo, jak má mít rádo druhé lidi, jak je respektovat.

SOUROZENCI

„Někteří sourozenci se mají rádi odmalička, jiným je rivalita vlastní a vydrží jim na celý život. Další k sobě najdou cestu až v dospělosti nebo ve stáří. Leccos záleží na povaze dětí, mnohé mohou svým přístupem k výchově ovlivnit rodiče a později v dospělosti i sami sourozenci.“ (Hrdličková, 2010 /3/)

Jak již bylo výše zmíněno *„je sourozenectví považováno za výchovně velmi příznivé.“* (Střelec, 1992 – str.104) Tato situace však může být podle Střelce (1992) snadno narušena například tím, že některému dítěti dávají rodiče dlouhodobě ve všem přednost. *„Tento jejich nesprávný výchovný postoj zpravidla vyvolává u ostatních sourozenců žárlivost, závist, hněv, agresivitu a může vést až k upevnění těchto rysů v jejich povaze.“* (Střelec, 1992 – str.104)

Podle Špaňhelové (2008) jsou vztahy mezi sourozenci různé. Někdy tento vztah vyplývá i z momentální nálady dítěte. Může to být vztah respektující, ale i vztah, kdy jsou na sebe navzájem alergičtí, druhé – především mladší dítě – je nenechá podle jejich pohledu na pokoji. A samozřejmě že se starší sourozenec nechá v mnoha případech vyprovokovat, nechá se naštvat, vyletí dřív, než je to potřeba a pak je z toho hádka a křik. *„Rodič má být informován, že se něco mezi sourozenci stalo, co to bylo a jak to společně vyřešili.“* (Špaňhelová, 2008 – str.133)

Problém může nastat i ve srovnávání sourozenců z pohledu školní úspěšnosti. *„Školní úspěšnost staršího sourozence ovlivňuje postoj rodičů, vytváří normu výkonu, která predeterminuje jejich požadavky na další děti. Mladší dítě bývá automaticky srovnáváno se starším a manipulováno do nějaké komplementární pozice. Starší sourozenec se může stát nedosažitelnou konkurencí i odstrašujícím příkladem.“* (Vágnerová, 2005 – str.282)

Jak uvádí Vágnerová (2005) v období dospívání se vztahy se sourozenci mění i v závislosti na jejich věku. *„Změny dané dospíváním narušují rovnováhu tohoto vztahu, protože jeden, event. oba sourozenci uvažují a prožívají jinak než dřív, mají jiné potřeby, jinak reagují atd. Pokud jsou sourozenci na různé vývojové úrovni, zvyšují se rozdíly jejich názorů a preferencí, obvykle si spolu přestávají rozumět, a proto klesá četnost jejich kontaktů.“* (Vágnerová, 2005 – str.360)

3.4. Efektivní komunikace v rodině

„Schopnost dobře komunikovat je jedním ze základních pilířů v mezilidských vztazích. Štěstí páru je přímo závislé na stupni vzájemné komunikace, kterého společně dosáhli.“ (Peltová, 2001 – str.15)

RODIČE

Prvky elektivní komunikace podle Peltové (2001):

- **Klíčem je vztah**

Pro udržení trvalého vztahu je nutná *efektivní verbální komunikace*. Jeden druhému naslouchají s úctou a navzájem akceptují své pocity, přestože ne vždy s nimi souhlasí. Komunikují uvolněně, nezraňuje je, když ten druhý „skáče“ do řeči. Namísto slov dostávají mnohdy prostor jednoduchá gesta, která jsou druhému dobře srozumitelná. *Oční kontakt* je jeden z nejlepších způsobů, jak upevnit vztah. Oči jsou zrcadlem duše a pohled má v sobě značný komunikativní náboj. Právě proto by každý pár měl denně dbát na dostatečný zrakový kontakt, což je zvláště důležité v okamžicích vzájemného nesouladu a napětí. *Něžné dotyky a hlazení* patří k základním faktorům, které člověk potřebuje pro svoji psychickou rovnováhu.

- **umění naslouchat**

Neschopnost naslouchat je daleko častějším problémem, než by se mohlo zdát na první pohled. Často sice slyšíme, co druhý říká, ale už málokdy posloucháme pozorně a opravdovým zaujetím. „*Každý mluví hlavně proto, aby vyjádřil své vlastní myšlenky, aby se ospravedlnil, aby povznesl sám sebe a obvinil druhé. Jen málokdy jde o skutečnou výměnu názorů, která obsahuje i opravdovou touhu pochopit druhou stranu.*“ (P. Tournier In Peltová, 2001 –str.44)

- **umění vést dialog**

Skutečný dialog je příležitostí pro otevřené, ale i taktní vyjádření pocitů. Důležitá přitom není jen výměna informací, ale možnost rozvíjet vztah, jeho kvalita do značné míry závisí na schopnosti popsat slovy, co cítím a prožívám, stejně jako na porozumění tomu, co prožívá můj partner.

- **Umění řešet konflikty**

„Každý se může rozzlobit – to je snadné. Ale rozhněvat se na toho pravého člověka, tou pravou mírou, v ten pravý čas, z toho pravého důvodu a tím pravým způsobem – to už tak snadné není.“ (Aristoteles In Peltová, 2001 – str.107)

- **cesta k důvěrnému vztahu**

Vztah skutečně plný a uspokojivý je intimita, důvěrnost, ale hlavně existence opravdového a hlubokého přátelství.

RODIČE – DĚTI

Podle Špaňhelové (2009) je zapotřebí, aby měla komunikace určitá pravidla, která se budeme snažit vzájemně dodržovat.

Zásady efektivní komunikace podle Špaňhelové (2009):

- **čas**

Důležité je, aby společný čas byl v rodině vybudován. Aby byl vybudován podle vzájemné situace, jak to vyhovuje rodičům i dětem. Má to být čas, kdy jsou všichni členové rodiny pohromadě. Čas se samozřejmě během života dítěte i během různých okolností v životě rodiče (nástup do pracovního procesu, narození dalšího dítěte do rodiny atd.) mění.

„Básník Antonín Sova napsal krásný verš, který téma čas zcela vystihuje: Najít pravé slovo v pravý čas/a uzdravit jím k smrti smutnou duši.“ (Kašparů, 2008 – str.46)

- **klid**

Není vhodné, prospěšné, není to často k ničemu mluvit s dítětem ve chvíli, kdy rodič nebo dítě pospíchá. V takových chvílích se navzájem řekněme, že teď o dané věci mluvit nebudeme, budeme o ní mluvit za chvíli, až něco jeden nebo druhý dokončí, nebo až skončí film.

- **já a ty**

Pokud rodič nastaví vzájemnou komunikaci ve vztahu „já a ty“, znamená, že:

- Rodiči opravdu o danou věc jde, záleží mu na ní osobně (neodvolává se tedy na to, co se obecně nedělá, nezáleží mu prvotně na konvencích).

- Rodič je do této věci osobně zainteresován, jemu záleží na dítěti.
- Utvvrzuje se vztah mezi rodičem a dítětem, je to patrné i z komunikace.

V mnoha případech je pro dítě důležité, že je tato komunikace krátká. Rodič řekne, jak si danou věc představuje, co se mu líbí a co chce jinak. Dítě si to pak snáze zapamatuje.

Ještě jednou doplníme text myšlenkou psychiatra a jáhna J. M. Kašparů: *„Když budu mluvit do zdi, také něco říkám, ale jedině když mluvím k člověku, k „ty“, tak komunikuji. Je tedy rozdíl mezi mluvením a komunikací.“* (Kašparů, 2008 – str.172)

- **konkrétnost**

Pokud mluví rodič s dítětem, je důležité, aby to byla komunikace konkrétní. Pro dítě je důležité konkretizovat sdělení na něčem, čemu rozumí, co vidí, co slyší. Pro dítě tato konkretizace přináší větší jistotu, je mu více jasné, co bude a jak.

- **vzájemnost**

Co tato vzájemnost přináší pro společný vztah mezi rodičem a dítětem:

- silnější vytváření vztahu,
- větší důvěrnost vztahu,
- větší otevřenost ve vztahu,
- větší semknutost,
- větší oboustrannou spolehlivost.

- **naslouchání**

Naslouchání ze strany dítěte, když hovoří rodič, i naslouchání ze strany rodiče, pokud hovoří dítě

- **omluva**

Ze strany dětí a dospívajících je důležitá omluva ze strany rodiče. Pokud rodič s omluvou začne ve vzájemné komunikaci hned od útlého dětství, dítě velmi dobře pochopí princip omluvy a umí se pak samo také dobře omluvit rodiči, když něco provede.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY VÝZKUMNÉ ČÁSTI PRÁCE

4.1 Cíl a úloha průzkumu, hypotézy

Cílem empirické části je ověřit teoretickou část bakalářské práce a to vliv společnosti na komunikaci v rodině i na komunikaci dětí v interakci s ostatními lidmi. Zejména bychom chtěli prověřit, zda si děti uvědomují význam osobního kontaktu, zjistit jejich názor na komunikaci ve společnosti a zda je komunikace v současné rodině efektivním prostředkem výchovy.

Hypotéza č.1

Prostředí venkova vede k pozitivnímu vnímání osobní komunikace.

Hypotéza č.2

Domníváme se, že úplná rodina přispívá k rozvoji efektivní komunikace v rodině.

4.2. Metody průzkumu

Metoda průzkumu byla zvolena formou dotazníku. Jsou použity otázky uzavřené a otevřené. Dotazník obsahuje 20 otázek formulovaných tak, aby byly respondentům srozumitelné a byl současně dán prostor k vyjádření jejich názoru na daný jev. Respondenti byli seznámeni, k jakým účelům dotazník slouží a byla zdůrazněna skutečnost anonymity.

Průzkumným vzorkem jsou žáci osmých tříd ze čtyř základních škol. Školy byly vybrány městské a na venkově. Průzkum byl realizován v rámci města Znojma a Znojemskeho okresu. Soubor respondentů tvoří celkem 85 žáků, z toho 38 (45%) žijící ve městě a 47 (55%) na venkově. Dotazník vyplnilo 44 (52%) dívek a 41 (48%) chlapců. 70 (82%) respondentů pocházelo z rodiny úplné, 6 (7%) z rodiny neúplné a 9 (11%) z rodiny smíšené. Vzdělání rodičů je vyhodnoceno jako nejvýše dosažené vzdělání rodiče v rodině. Pokud děti nevěděly vzdělání svých rodičů, nebyly započítány. U rodičů, kteří měli stejné vzdělání, byl započítán pouze jeden z nich. Vzdělání svých rodičů nevědělo 18 (21%) dětí. Rodin, kde rodiče dosáhli nejvýše středního odborného

vzdělání, bylo 18 (21%), středoškolského s maturitou 37 (44%), vysokoškolského bakalářského vzdělání 7 (8%) a vysokoškolského magisterského vzdělání 5 (6%). Výběr této skupiny byl proveden tak, aby souvisel se stanoveným cílem průzkumu.

Průzkumem získaná data byla tříděna a analyzována. Analýza dat je zaměřena na četnost a procentuální zastoupení. Ty pak jsou tříděny podle celkového počtu respondentů a prostředí, ve kterém respondenti žijí a typu rodiny. Výsledky jsou zpracovány do grafů. Z jednotlivých grafů a procentuálního zastoupení v jednotlivém prostředí a rodiny jsou vyvozovány závěry.

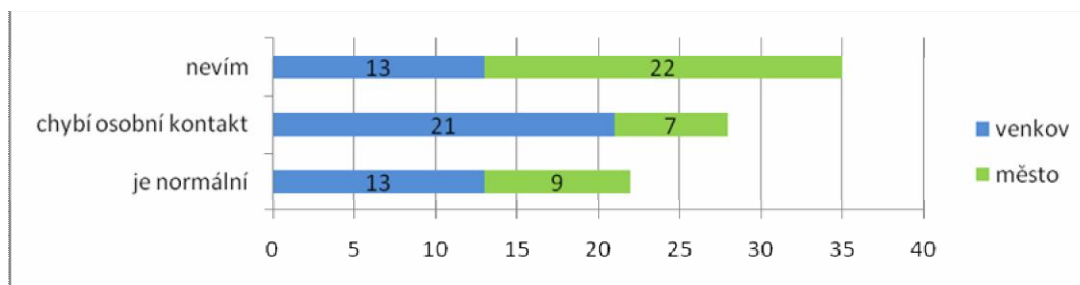
4.3. Analýza a interpretace zjištěných údajů

HYPOTÉZA č.1

Prostředí venkova vede k pozitivnímu vnímání osobní komunikace.

Pro vyhodnocení této hypotézy byly použity otázky dotazníku č.5, 6, 7, 8, 9, 10, 11.

Otázka č.5/ Vyjádři svůj názor na komunikaci ve společnosti i v Tvém okolí.

Graf č.1 – osobní názor na komunikaci ve společnosti podle typu prostředí

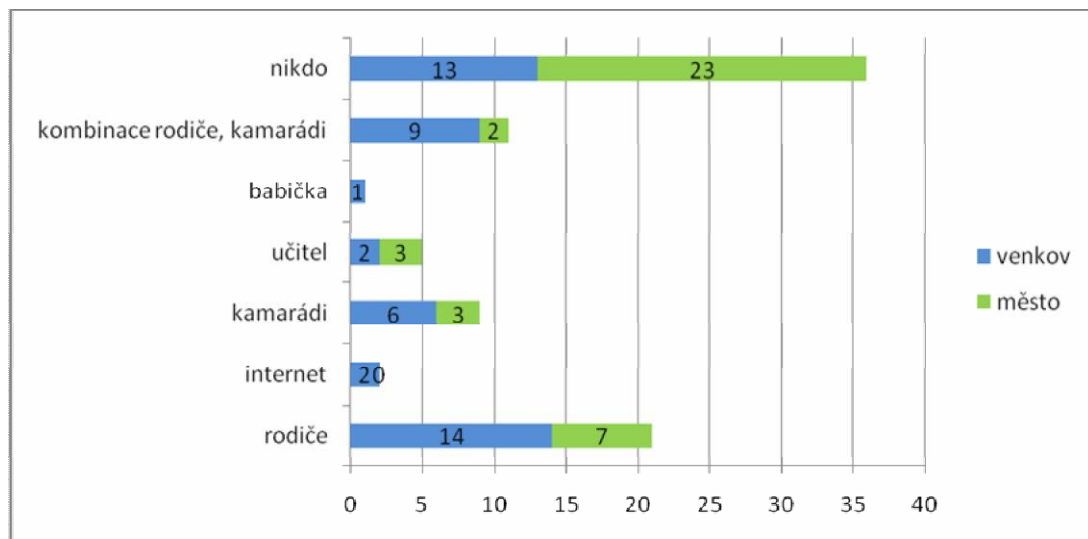
22 (26%) respondentů z celkového počtu má názor, že komunikace ve společnosti je normální. Zde nejčastěji uváděli „je normální“, „v pořádku“, „někteří dávají velmi dobré vzory“, „nevidím žádný problém“. 28 (33%) dětí si myslí, že chybí osobní přístup k ostatním lidem: „komunikace jde směrem k textovým zprávám bez háček a čárek, bez vyjádření citů“, „stále více se používá internet“, „měli bychom se víc bavit, co se nám nelíbí či líbí.“, „lidé by se měli hlavně zaměřit a uvědomit co vlastně

ten druhý dělá.“, „lidé komunikují osobně méně a méně“, „oblíbený je facebook“. 35 (41%) respondentů svůj názor nevyjádřilo nebo napsali „nevím“. Je zajímavé, že svůj názor vyjádřilo více dětí z venkova a to nejen u této otázky.

Pokud porovnáme názor podle typu prostředí pak názor, že komunikace ve společnosti je normální vnímají děti na venkově v počtu 13 (28%), chybí osobní kontakt pak v počtu 21 (44%) a neví 13 (28%). V prostředí městském se žáci vyjádřili takto: je normální 9 (24%), chybí osobní kontakt 7 (18%) a neví 22 (58%)

Respondenti, kteří vyjádřili svůj názor na komunikaci ve společnosti, bylo 60 (71%). Svůj názor nevyjádřilo 25 (29%) dotázaných respondentů. Děti o komunikaci ve svém okolí přemýšlí a vnímají vliv devalvujících společenských prostředků. Je pozitivní, že si děti uvědomují důležitost osobního kontaktu a to větším počtem z prostředí venkova.

Otázka č.6 Kdo je pro Tebe vzorem v komunikaci?

Graf č. 2 – vzor v komunikaci podle prostředí

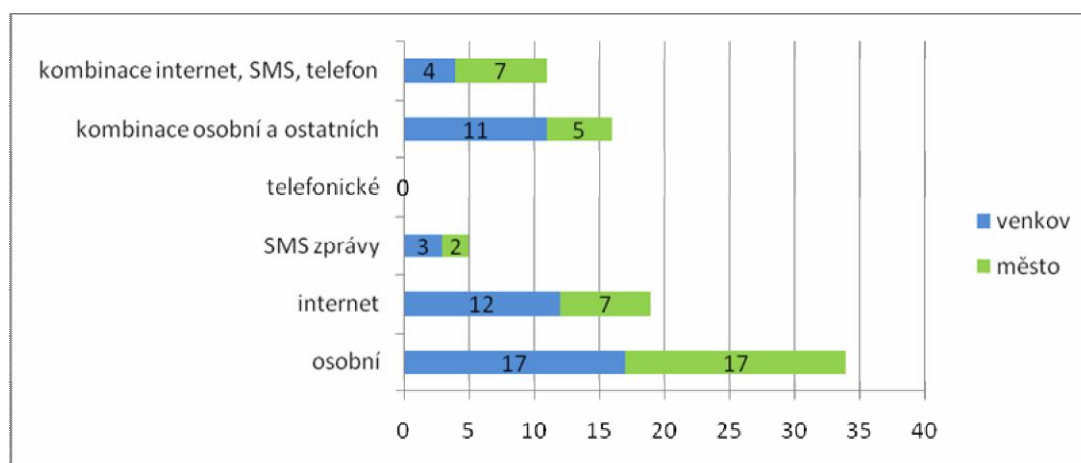
21 (25%) respondentů z celkového počtu označilo jako vzor své rodiče, internet 2 (2%), kamarády 9 (11%), učitele 5 (6%), babičku 1(1%), kombinace rodiče a kamarádi 11 (13%). Žádný vzor nevedlo 36 (42%) respondentů z celkového počtu.

Respondenti z venkova volili jako vzor rodiče v počtu 14 (30%), internet 2 (4%), kamarádi 6 (13%), babička 1 (2%), učitel 2 (4%), kombinace rodiče, kamarádi 9 (19%), nikdo 13 (28%).

Z městského prostředí jsou vzorem rodiče 7 (18%) respondentům, internet 0 (0%), kamarádi 3 (8%), učitel 3 (8%), babička 0 (0%), kombinace rodiče, kamarádi 2 (5%), nikdo 23 (61%).

Pokud respondenti uvedli nějaký vzor, pak rodiče jsou na předním místě. Jednoznačně si respondenti z celkového počtu zvolili vzory, které na ně mají osobní vliv. Je ale zarážející, jak velké procento dotázaných žádný vzor nemá. Z venkova je to pak 13 (28%) žáků, z města 23 (61%) žáků. Z prostředí venkova uvedlo více respondentů vzor blízké osoby.

Otázka č.7/ Jaké komunikaci dáváš přednost?

Graf č.3 – preference prostředku komunikace podle typu prostředí

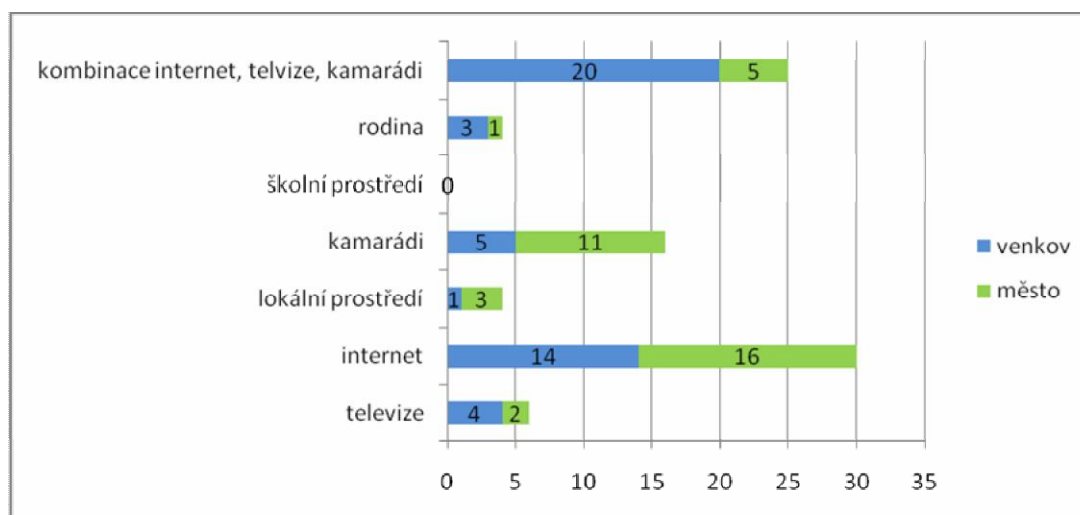
34 (40%) respondentů uvedlo, že dává přednost osobní komunikaci. Internetu dává přednost 19 (22%) respondentů, SMS zprávám 5 (6%) a telefonu 0 (0%) respondentů. Kombinace osobní a ostatních (internetu, SMS zpráv a telefonické komunikace) uvedlo 16 (19%) a kombinace ostatních komunikačních prostředků bez osobní komunikace pak 11 (13%) respondentů. Děti měly možnost uvést i jiné komunikační prostředky, kterými komunikují. Pouze jedna dívka tuto kolonku vyplnila a uvedla, že komunikuje i formou dopisu.

Z pohledu prostředí volilo osobní komunikaci, ať už samostatnou nebo kombinací s ostatními médii na venkově 28 (60%) žáků, internet, SMS a telefon 19 (40%) žáků. V prostředí města zvolilo 22 (58%) žáků osobní komunikaci, internet, SMS a telefon 16 (42%) žáků.

V porovnání celkového počtu respondentů volilo osobní komunikaci, ať už samostatnou nebo s kombinací ostatních médií 50 (59%). Jiná komunikační média bez osobní komunikace volilo 35 (41%) respondentů.

Z prostředí venkova volilo osobní komunikaci více žáků než z prostředí městského.

Otázka č.8/ Jaké vlivy ovlivňují komunikaci Tvých vrstevníků (tedy i Tebe) podle Tvého názoru nejvíce?

Graf č.4 – nejčastější vlivy působící na komunikaci podle prostředí

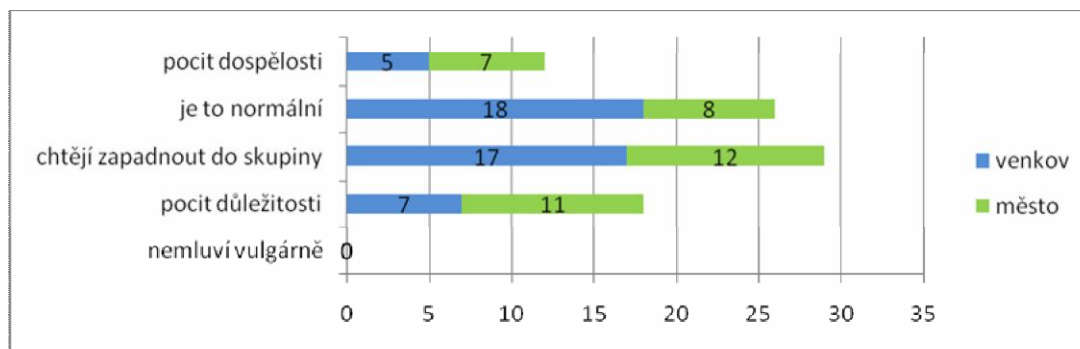
6 (7%) respondentů uvedlo, že komunikaci vrstevníků ovlivňuje nejvíce televize. Internet označilo za největší vliv 30 (35%) respondentů, lokální prostředí 4 (5%), kamarádi 16 (19%), rodinu 4 (5%) respondentů. Školní prostředí neoznačil nikdo. 25 (29%) žáků označilo kombinaci více oblastí (internet, televize, kamarádi).

Pokud vezmeme oblasti, které předpokládají osobní kontakt (lokální prostředí, kamarádi, rodina) v porovnání s ostatními vlivy (televize, internet), pak 24 (28%) z celkového počtu žáků uvedlo oblast osobního kontaktu jako nejvíce ovlivňující

prostředek a 36 (42%) žáků uvedlo televizi a internet. Do tohoto výpočtu jsme nezahrnuli kombinaci více oblastí. Tyto údaje potvrzují, že děti vědí o vlivu devalvujících komunikačních prostředků a vnímají jejich větší vliv.

Žáci z venkova označili oblast televize a internetu počtem 18 (38%), žáků z města označilo 18 (47%). Vliv oblastí s osobním kontaktem děti z venkova označily v počtu 9 (19%) a z města 15 (39%). Žáci z venkova vnímají vliv prostřednictvím osobního vztahu méně, než u dětí z prostředí města.

Otázka č.9 Proč si myslíš, že Tví spolužáci používají vulgární slova?

Graf č.5 – názor na používání vulgárních slov u spolužáků podle prostředí

Pocit důležitosti uvedlo 18 (21%) žáků. Zapadnout do vrstevnické skupiny použitím vulgárních slov vidí důvod této komunikace 29 (34%) žáků. Vulgární komunikaci jako normální jev uvedlo 26 (31%) žáků. Důvod dospělosti vidí v užívání vulgárních slov 12 (14%) žáků.

Venkovské prostředí:

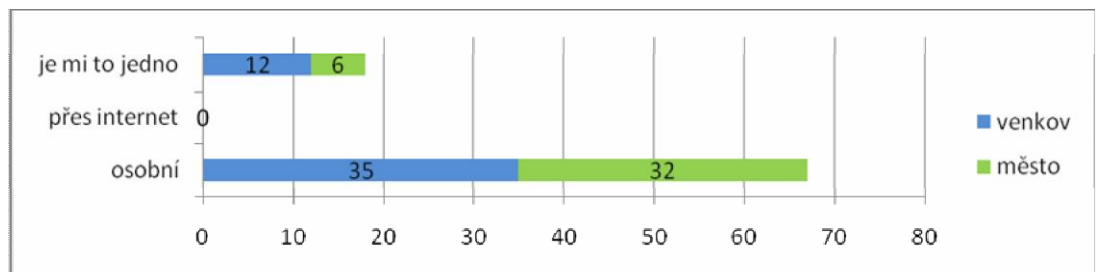
Důležitost být členem vrstevnické skupiny volilo 17 (36%) dětí, pocit důležitosti 7 (15%), pocit dospělosti 5 (11%), je to normální 18 (38%).

Městské prostředí:

Důležitost být členem vrstevnické skupiny volilo 12 (32%) dětí, pocit důležitosti 11 (29%), pocit dospělosti 7 (18%), je to normální 8 (21%).

Tato otázka ukázala, že vulgární komunikaci vnímá jako normální více žáků z venkova. 59 (69%) žáků tuto komunikaci vidí jako prostředek, dosáhnout svých potřeb, zejména být členem nějaké skupiny (vrstevnické).

Otázka č.10 Je pro Tebe přijatelnější komunikace s učiteli

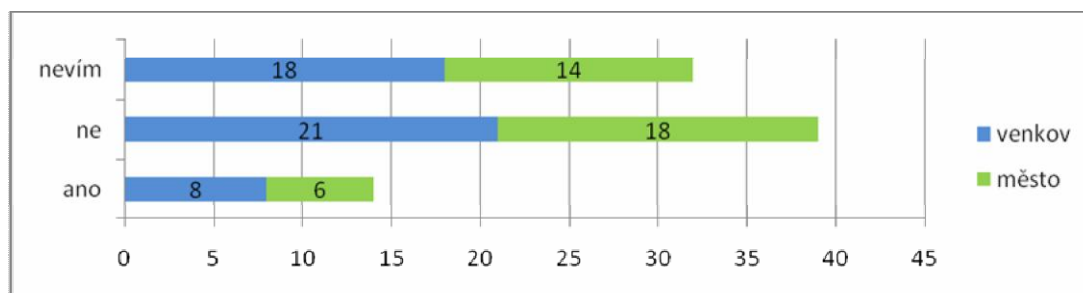
Graf č. 6 – preference formy komunikace v učitelí podle prostředí

67 (79%) žáků uvedlo, že je pro ně přijatelnější komunikace s učiteli v osobní formě. Komunikaci přes internet neuvedl nikdo 0 (0%). 18 (21%) žákům je jedno, zda bude používat osobní nebo internetovou komunikaci. Jako důvod názoru osobní komunikace žáci uváděli „je to lepší“, „mohu na ně vidět“, „mnohem víc porozumím jeho odpovědi či otázce“.

35 (74%) venkovských dětí uvedlo, že přijatelnější komunikace s učiteli je osobní forma. Z městského prostředí osobní komunikaci uvedlo 32 (84%).

I přes masivní zavádění internetové komunikace mezi žáky a učiteli, rodiči a učiteli upřednostňují žáci jednoznačně osobní formu komunikace. V porovnání prostředí je rozdíl nepatrný, s mírnou převahou města.

Otázka č.11 Chtěl/-a bys něco na komunikaci s učiteli ve škole i mimo ni něco změnit, respektive zlepšit?

Graf č.7 – změna komunikace s učiteli podle prostředí

14 (16%) žáků by chtělo na vzájemné komunikaci s učiteli něco změnit. Většina však neuvedla z jakého důvodu. Objevily se odpovědi „*aby na nás nekřičeli*“, *mohli by nám více vysvětlit*“. Ne odpovědělo 39 (46%) žáků a 32 (38%) žáků neví.

Z prostředí venkova odpovědělo ano 8 (17%) žáků, ne 21 (45%) a neví 18 (38%) žáků. Z městského prostředí volili žáci ano v počtu 6 (16%), ne 18 (47%) a neví 14 (37%). Opět je porovnání prostředí vyvážené, s mírnou převahou venkova. Děti z města jsou s formou komunikace spokojenější.

Dílčí závěr:

Dotázané děti si uvědomují význam osobního kontaktu ve vztahu k jiným lidem a také ho preferují. Již méně ho oproti jiným komunikačním prostředkům vidí jako prostředek, který je ovlivňuje. Osobní formu komunikace označují také jako chybějící oblast v komunikaci ve společnosti. Venkovské prostředí vůči městskému se výrazně neliší. Odpovědi dětí nepotvrdily, že by venkovské prostředí jednoznačně vedlo k pozitivnějšímu vnímání komunikace ve společnosti. Hypotéza č.1 se nepotvrdila.

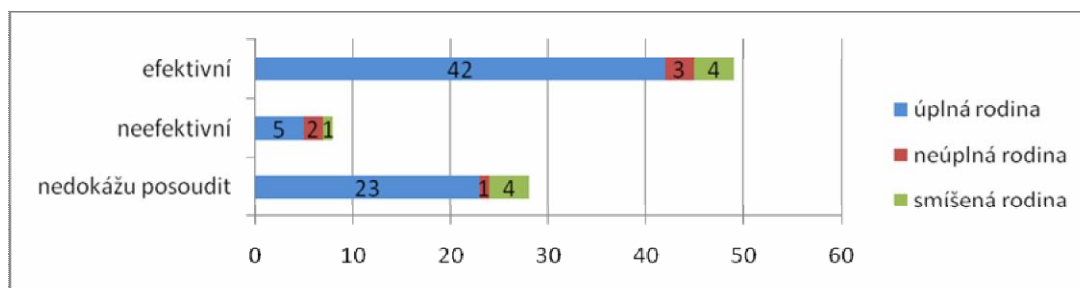

HYPOTÉZA č. 2

Domníváme se, že úplná rodina přispívá k rozvoji efektivní komunikace v rodině.

Pro vyhodnocení této hypotézy byly použity otázky dotazníku č.12, 13, 14, 15, 16, 19, 20, doplňující otázky dotazníku č. 17, 18.

Otázka č. 12 Komunikaci Tvých rodičů vnímáš jako:

Graf č. 8 – komunikace rodičů podle typu rodiny

49 (58%) žáků z celkového počtu odpovědělo, že komunikace rodičů je efektivní. Neefektivní uvedlo 8 (9%) žáků, 28 (33%) žáků uvedlo, že nedokáže posoudit komunikaci svých rodičů.

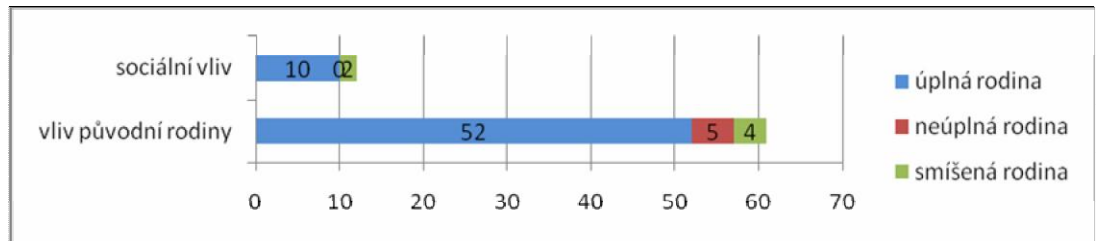
Úplná rodina: efektivní komunikaci svých rodičů uvedlo 42 (60%) žáků, 5 (7%) neefektivní a nedokáže posoudit 23 (33%) žáků.

Neúplná rodina: efektivní komunikaci uvedli 3 (50%) žáci, neefektivní 2 (33%) a nedokáže posoudit 1 (17%).

Smíšená rodina: efektivní komunikaci uvedli 4 (45%), neefektivní 1 (10%) a nedokáže posoudit 4 (45%) žáků.

Efektivní komunikaci mezi svými rodiči v procentuálním porovnání typu rodin uvedlo nejvíce dětí z úplných rodin.

Otázka č.13 Jaké vlivy ovlivňují způsob komunikace Tvých rodičů nejvíce?

Graf č. 9 – vlivy ovlivňující způsob komunikace rodičů podle typu rodiny

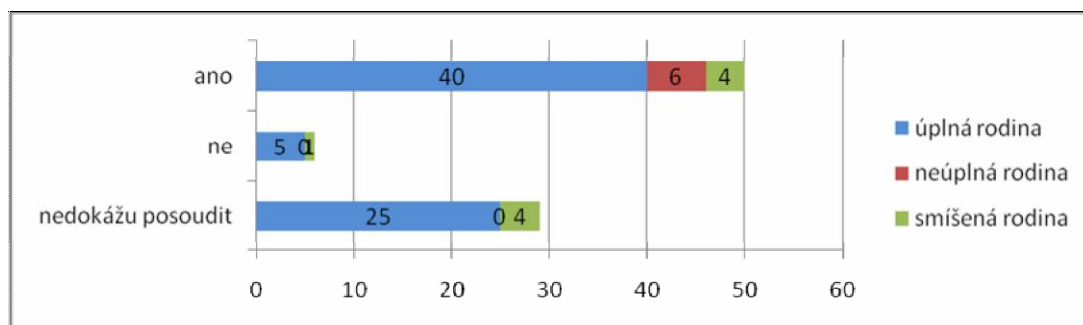
61 (73%) celkových respondentů uvedlo nejvýznamnější vliv původní rodiny. Sociální prostředí označilo 12 (14%) respondentů, rozdílné komunikační vzorce muže a ženy 1 (1%), různé přístupy k výchově dětí 2 (2%), rodinné zájmy 3 (4%), rozdílné názory partnerů 2 (2%), manželské podvody 1 (1%), neví 2 (2%). V kolonce jiné označil 1 (1%) chlapec důvod ovlivňující komunikaci svých rodičů zdravotní stav svého bratra, který je autista. Vliv málo životních zkušeností, nevhodné návyky, nedostatek vnitřní disciplíny neoznačil nikdo.

Děti z úplné rodiny odpovídaly takto: vliv původní rodiny 52 (74%), sociální vliv 10 (14%), rozdílné komunikační vzorce muže a ženy 1(1%), málo životních zkušeností 0 (0%), nevhodné návyky 0 (0%), nedostatek disciplíny 0 (0%), různé přístupy k výchově 1(1%), rodinné zájmy 1 (1%), rozdílné názory partnerů 1 (1%), manželské podvody 1 (1%), neví 2 (3%), zdravotní stav 1 (1%).

Neúplná rodina: vliv původní rodiny 5 (83%), rodinné zájmy 1(17%), ostatní vlivy 0 (0%).

Smíšená rodina: vliv původní rodiny 4 (45%), sociální vliv 2 (22%), přístup k výchově 1 (11%), rodinné zájmy 1 (11%), rozdílné názory partnerů 1 (11%), ostatní vlivy 0 (0%).

Otázka č. 14 Snaží se rodiče řešit příčiny konfliktů ve vzájemné komunikaci?

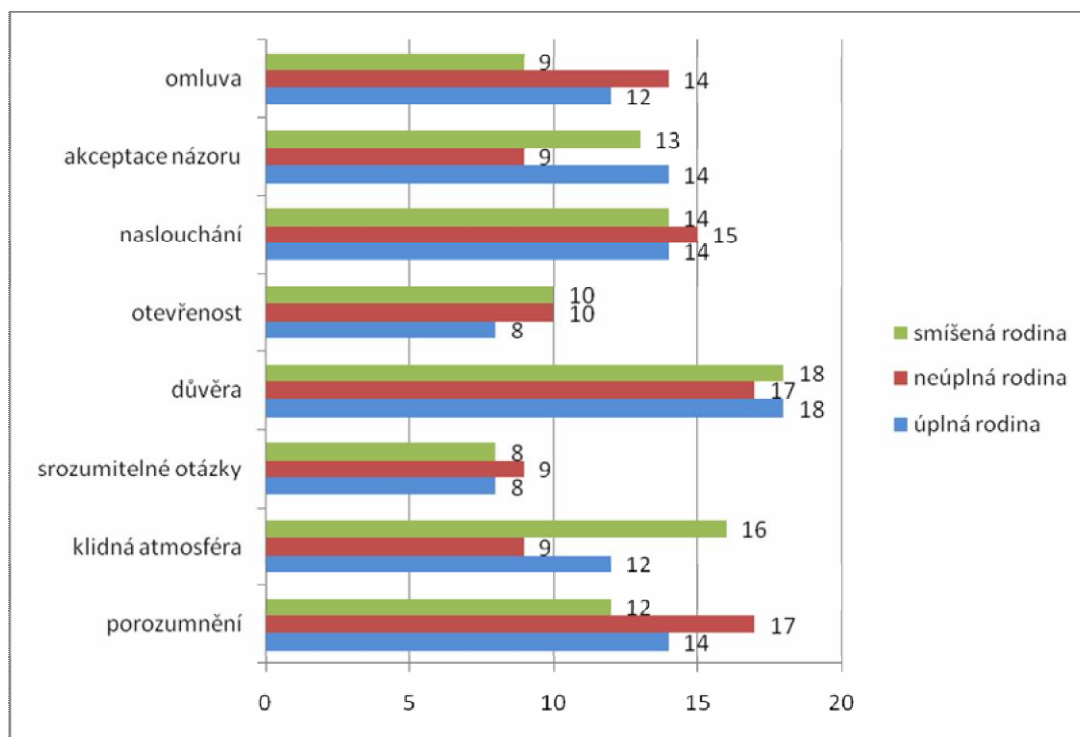
Graf č. 10 – snaha rodičů řešit příčiny konfliktů podle typu rodiny

50 (59%) žáků odpovědělo ano, 6 (7%) odpovědělo ne a posoudit nedokáže 29 (34%) žáků z celkového počtu.

Děti z úplné rodiny odpovídaly: ano 40 (57%), ne 5 (7%), nedokáže posoudit 25 (36%).
Děti neúplných rodiny odpovídaly: ano 6 (100%), ne 0 (0%), nedokáže posoudit 0 (0%).
Děti ze smíšených rodin odpovídaly: ano 4 (45%), ne 1 (10%), nedokáže posoudit 4 (45%).

Děti z neúplných rodin uvedlo v plném počtu, že jejich rodiče se snaží řešit příčiny. Jen malé procento dětí uvedlo z rodiny úplné a smíšené, že se konflikty řešit nesnaží.

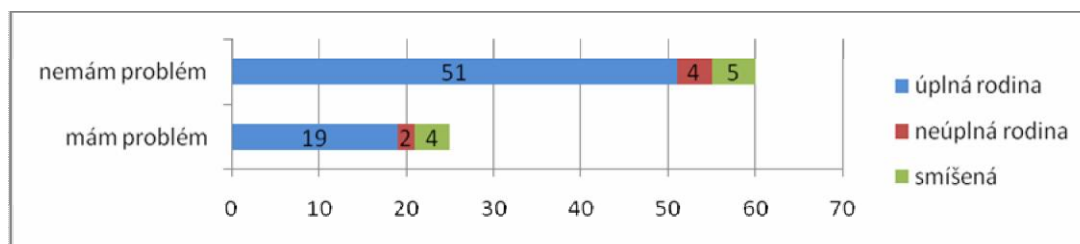
Otázka č. 15 Jaké prvky efektivní komunikace jsou pro Tebe ve vzájemné komunikaci s rodiči důležité?

Graf. č. 11 – preferované prvky efektivní komunikace mezi dětmi a rodiči vyjádřené procentuálně podle typu rodiny

Všichni respondenti si zvolili alespoň jeden z uvedených prvků efektivní komunikace. Preference těchto prvků jsme vyjádřili procentuálně v souvislosti s jejich důležitostí, kterou jim respondenti přiřadili ve škále 1-5 (1 nejméně, 5 nejvíce). Z uvedeného grafu můžeme říci, že nejdůležitější je pro respondenty důvěra. U všech rodin získal tento prvek nejvíce procent. Nejméně otevřenost a srozumitelné otázky. Ostatní prvky efektivní komunikace byly téměř vyrovnané.

Otázka č. 16 V čem vidíš problém ve vzájemné komunikaci mezi Tebou a Tvými rodiči a snažíte se jej řešit?

graf č. 12 – problém ve vzájemné komunikaci mezi dětmi a rodiči podle typu rodiny

25 (29%) žáků z celkového počtu uvedlo, že má problém ve vzájemné komunikaci s rodiči. Všichni si myslí, že se snaží vzájemně řešit. Nejčastější odpovědi: „nemáme moc klidu, mám dva sourozence“, „nechápu moje pocity“, „nechtějí slyšet můj názor“. 60 (71%) žáků nemá žádný problém.

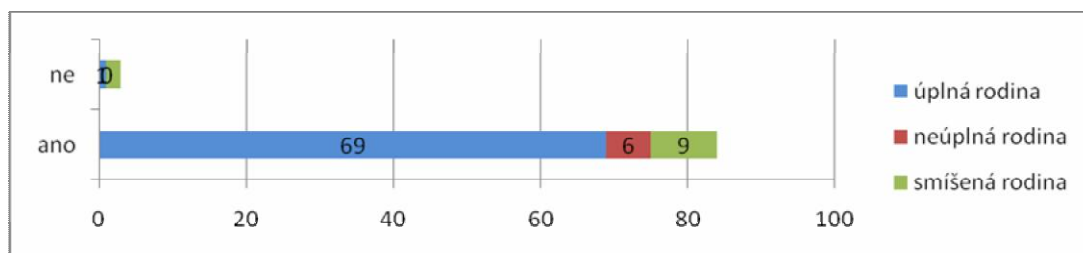
Rodina úplná: má problém 19 (27%) žáků, nemá problém 51 (73%) žáků,

Rodina neúplná: má problém 2 (33%) žáků, nemá problém 4 (67%),

Rodina smíšená: má problém 4 (44%) žáků, nemá problém 5 (56%).

Žáci všech tří typů rodiny odpověděli: mám problém. Nemám problém odpověděli žáci u všech typů rodin nadpoloviční většinou. Na otázku, zda se snaží řešit problémy ve vzájemné komunikaci, pokud je mají, odpověděli dva žáci úplné rodiny ano, ostatní nedopověděli. Respondenti z úplných rodin odpověděli ve větším procentuálním výpočtu 73%, že nemají problém ve vzájemné komunikaci.

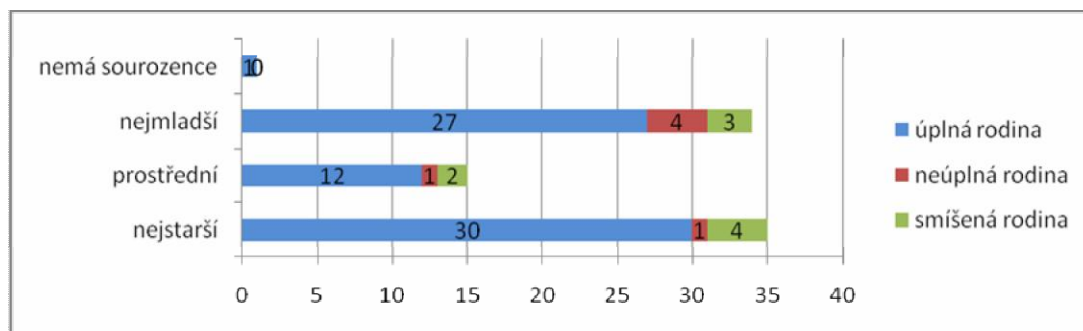
Otázka č. 17 Máš sourozence?

Graf č. 13 – počet sourozenců podle typu rodiny

Tato otázka doplňuje ostatní otázky týkající se komunikace mezi dětmi, rodiči a sourozenci navzájem. 84 (99%) respondentů z celkového počtu uvedlo, že má sourozence, 1 (1%) respondent nemá sourozence.

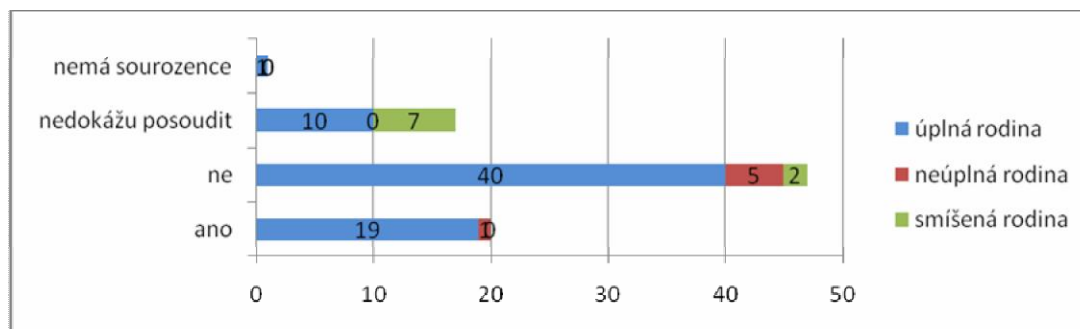
Otázka č. 18 Pokud máš sourozence, jsi z nich

Graf č. 14 - pořadí sourozenců v rodině podle typu rodiny

35 (41%) respondentů z celkového počtu je nejstarší ze sourozenců, 15 (18%) je v pořadí prostřední a 34 (40%) respondentů jsou nejmladší. 1 (1%) respondent z celkového počtu žádného sourozence nemá.

Otázka č. 19 Máš pocit, že se Tví rodiče chovají k Tobě a Tvým sourozencům odlišně?

Graf č. 15 rodiče se chovají ke svým dětem rozdílně podle typu rodiny

20 (24%) respondentů z celkového počtu uvedlo, že se jejich rodiče chovají odlišně. 47 (55%) respondentů odpovědělo, že žádný rozdíl nepocítují a 17 (20%) neví, 1 (1%) nemá sourozence. Jako důvod své odpovědi ano uváděli např.: „*nadržují mi*“, „*mají raději sestru*“, „*sestru máma rozmazlovala, kvůli rozvodu*“.

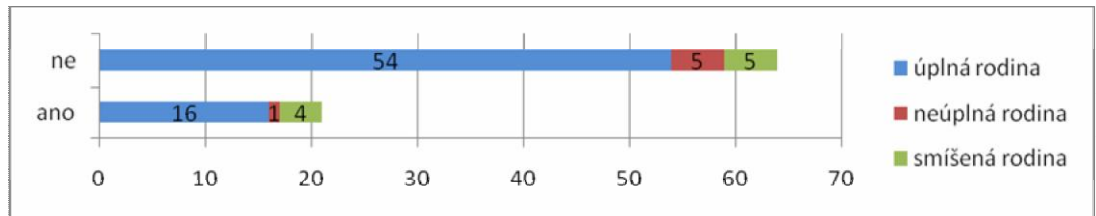
Úplná rodina: ano 19 (27%) respondentů, ne 40 (57%), nedokáže posoudit 10 (14%), nemá sourozence 1 (2%).

Neúplná rodina: ano 1 (17%), ne 5 (83%), nedokáže posoudit 0 (0%).

Smíšená rodina: ano 0 (0%), ne 2 (22%), nedokáže posoudit 7 (78%).

Porovnáním rodin uvedlo nejvíce dětí z neúplné tj. 83%, že nemají žádný problém.

Otázka č. 20 Je něco, co bys rád/-a změnil/-a v komunikaci ve své rodině?

Graf č. 16 – rád/-a bych změnila něco na komunikaci v rodině podle typu rodiny

21 (25%) respondentů z celkového počtu by něco změnila na komunikaci ve své rodině. 64 (75%) respondentů by naopak nic neměnila, jsou spokojeni.

Úplná rodina: ano 16 (23%), ne 54 (77%)

Neúplná rodina: ano 1 (17%), ne 5 (83%)

Smíšená rodina: ano 4 (44%), ne 5 (56%)

Jejich „něco bylo např.: „více naslouchání“, „aby pořád nehulákali“, „více času pro sebe“, „aby respektovali můj názor“, „více spolu mluvit“.

Respondenti z neúplné rodiny odpověděli 83%, že by nechtěli komunikaci v rodině měnit.

Dílčí závěr:

Děti vidí komunikaci svých rodičů jako efektivní. Úplná rodina není tedy nejvýznamnější faktor ve využívání efektivní komunikace. Směrodatné jsou v této oblasti vzájemné vztahy v rodině. Jako největší vliv, který ovlivňuje komunikaci rodičů, označily děti vliv původních rodin a sociální vliv. Pokud mají rodiče řešit problém, tak se ho snaží řešit. Nejdůležitější prvky efektivní komunikace dětí jsou důvěra, porozumění, naslouchání a akceptace názoru. V těchto prvcích také vidí problém ve vzájemné komunikaci mezi jimi a rodiči. Všichni až na jednoho vyrůstají společně se sourozenci. I když děti odpovídaly, že problém nemají, odpovídaly i opačným způsobem. To ukazuje na známky narušené vzájemné komunikace. Abychom mohli toto konstatování potvrdit, vyžadovalo by to bližší seznámení s konkrétní situací. V souvislosti se sociální pedagogikou bychom chtěli vyzdvihnout skutečnost, že 82% dětí žije v úplné rodině.

Nepotvrdilo se tvrzení, že by úplná rodina měla pozitivní vliv na přítomnost vzájemně efektivní komunikaci v rodině. Hypotéza č.2 se nepotvrdila.

Jsem si vědoma, že skupina tvořící vzorek průzkumu byla vybrána, aby odpovídala cílům empirické části i záměru. Vyslovené závěry jsou vyvozeny pouze z této vybrané skupiny. Pokud bychom chtěli učinit závěr konkrétnější a v širším rozsahu, potřebovali bychom data rozšířit od více respondentů různých prostředí a rodin.

4.4 Závěr a doporučení v praxi

Setkání v „tváří tvář“ je nenahraditelné v mnoha směrech. Můžeme lépe porozumět druhému člověku, vcítit se do jeho situace, vyslechnout si informace v celém kontextu i přispět k vytvoření pozitivní atmosféry setkání. Souhlasíme, že moderní komunikační prostředky jsou ve světě ekonomiky a čísel nepostradatelné. Je ale jistě mnoho příležitostí a situací, kdy si můžeme zvolit právě osobní setkání a tím i formu osobní komunikace. Motivace dětí v tomto směru je úkol pro rodiče, pedagogy a nejen pro ně. Pro zdravý vývoj dítěte je nejvýznamnější faktor nejužší prostředí, ve kterém žije. Je to rodina, její vzájemné vztahy a zkušenosti z nich naučené. Pokud se budeme k sobě chovat s úctou a porozuměním, budou se takto chovat i děti. Naučit se zvládat uvnitř rodiny konflikty a umět je řešit, je pak nejlepší způsob, jak se naučit jednat s ostatními lidmi. Rodiče by neměli zapomínat, že jsou vzory pro své děti.

Domnívám se, že poznatky získané v této bakalářské práci mohou být využité v pedagogické praxi, zejména ve vytváření preventivních i výchovných programů pro děti a mládež. Dále mohou být přínosem pro rodinnou výchovu a jiných příbuzných oblastí, týkající se manželství, rodičovství.

ZÁVĚR

Komunikace je proces sdělování i získávání informací, zpráv, radostných i bolestných zkušeností. Komunikace může znamenat potěšení i obavy. Vše co cítíme, vyjádříme komunikací. Je to činnost, která je nepostradatelná pro náš život. První slova se naučíme ve své rodině. Jméno, kterým nás druzí oslovují, nám věnují také rodiče. Ve slovním projevu se zdokonalujeme vedle svých rodičů a upevňujeme si své slovní návyky. Rodina je nenahraditelná v životě každého jedince. Je to sociální skupina, ve které jedinec získá první zkušenosti, dovednosti i zvládnání konfliktů. Je tedy důležitým činitelem ve výchově a socializaci dítěte. Vychováváme zejména prostřednictvím komunikace. Je to tak běžná věc, že si to ani neuvědomujeme. Sdělení je ale hlavně o sdílení. Jde o vztah, který se promítá do našeho projevu k druhému člověku. Musíme zdůraznit důležitost osobních vztahů, rodinných vztahů, aby vyjadřovaly úctu, toleranci, pochopení i odpuštění. To jsou prvky, které vyjadřujeme i v sociální interakci k druhým lidem. Ukazuje se, že si děti uvědomují důležitost rodiny, rodinných vztahů a komunikace v ní. Uvědomují si vliv společnosti na komunikaci prostřednictvím devalvujících komunikačních prostředků, zejména internetu a televize. Je na nás dospělých jaké jiné alternativy a vzory dětem nabídneme, aby vliv těchto prostředků byl co nejmenší a nenarušil jejich chápání života jako dar a poslání. Rodina je základním pilířem společnosti a proto bychom o ni měli dbát. Děti jsou budoucnost společnosti a výchova by měla směřovat tak, aby jimi opravdu byly.

Devalvující komunikační prostředky jsme vybrali takové, které mají k dětem základní školy nejbližší. Prvním z nich je masivně využívaný internet. Je popsán jako prostředek, který má dvě dimenze – prostředek vzdělávání a socializace a prostředek přispívající k pasivnímu a konzumnímu životnímu stylu. Popisujeme specifika i důvody oblíbenosti tohoto média. Komunikace prostřednictvím internetu ztrácí osobní dimenzi, která obohacuje vzájemné vztahy. Televize je popsána jako socializační prostředek, který nabízí určité modely chování vybízející k jejich napodobení. Velkým problémem je chudý a prostoduchý slovník prezentován tímto médiem. Kdybychom se více zajímali o pocity druhých a více přemýšleli, s kým nebo jakým příběhem se děti ztotožňují, mohli bychom mít méně tápajících dětí.

Vliv prostředí je vymezeno jako lokální prostředí venkovské a městské a dále je věnována část vrstevnické skupině. Lokální prostředí je vymezeno jako prvek, který

vstupuje do výchovného procesu a poznamenává zejména osobnost dítěte. Uvádíme dimenze, v nichž existují rozdíly. Z bližšího pohledu se v současné době liší jen nepatrně. Vrstevnická skupina je pro jedince sociální skupina s hodnotami a normami, se kterými se chce jedinec identifikovat. Pro děti je příležitostí k získání zkušeností v interakci i komunikaci s jedinci odlišného postavení mimo rodinu.

Ve školském prostředí se zabýváme pedagogickou komunikací. Je totiž důležitým prvkem k utváření komunikačních dovedností dětí. Učitel má zde náročnou úlohu vychovávat i vzdělávat současně. Nesmí se zapomenout na utváření osobního vztahu mezi učitelem a žákem. Je nenahraditelný ve vývoji jedince a je pozitivní, že si děti tuto skutečnost uvědomují. Důležité je se naučit respektovat učitele jako autoritu, ale zároveň dát žákům prostor k aktivitě a svobodě.

Komunikace jako prostředek výchovy je popsána jako důležitou oblastí ve výchově dítěte. Nejprve jsou popsány vztahy a z toho vyplývající komunikace mezi členy rodiny. Vymezuje komunikaci mezi rodiči navzájem, rodiči a dětmi a sourozenci. Ve všech případech je kladem velký důraz na porozumění a ochota pomoci tomu druhému. Vzor, model působí mnohdy silněji než cokoliv jiného a přesto je jich žalostně málo. Rodina by měla být v této souvislosti pro děti tou správnou volbou, i když společnost předkládá množství eventualit. Problémy v komunikaci v rodině jsme popsali opět ve vztahu jednotlivých vztahů členů rodiny – rodiče, rodiče a děti a sourozenci. Jejich nalezení, pochopení a snaha je řešit by jistě přispělo k upevnění rodinných vztahů. Na závěr této kapitoly jsme se zabývali efektivní komunikací v rodině, zejména rozbořením jejích prvků. Schopnost dobře komunikovat je jedním z pilířů, aby vztahy byly upřímné, hluboké a pevné.

Empirická část je provedena výzkumem mezi žáky 8. tříd základních škol z prostředí venkova i městského. Z výsledků vyplynulo, že i přes masivní vliv devalvujících komunikačních prostředků, dávají děti v různých situacích přednost osobní formě komunikace. Je pozitivní, že si uvědomují negativní vliv masových komunikačních prostředků. Dále jsme se snažili zjistit, jaká komunikace v současných rodinách převládá. Rodina je individuální organismus, který má svá pravidla. Můžeme říci, že rodiny jsou schopny pracovat s prvky efektivní komunikace a případné problémy řešit. Dále se děti vyjádřily, že s komunikací ve své rodině jsou spokojeny.

Resumé

Bakalářská práce je zpracovaná na téma vliv společnosti na komunikaci v rodině. Je rozdělena na dvě části teoretickou a empirickou. V první kapitole teoretické části uvádím literaturu, která je základem celé práce. Dále vymezuji pojmy, které jsem v textu poznávala v souvislosti s tématem jako celku. Pojmy jsou vysvětleny pohledem různých významných autorů, kteří se jimi zabývají hlouběji. Vymezuji pojem rodina jako nenahraditelná sociální skupina v životě jedince. Dále je vymezen pojem komunikace, který je stěžejní v celé bakalářské práci a pojem výchova. V druhé kapitole jsou popsány vlivy společnosti, které mohou být jedním z mnoha důvodů ústupu osobní dimenze v rodinných vztazích i ve společnosti. Vlivy jsou popsány ty, které mají k dětem největší vazbu. Zabývám se masovými komunikačními prostředky, prostředím venkova a města a prostředím školy. Poslední třetí kapitola teoretické části je věnována rodině, která hraje významnou úlohu ve výchově a socializaci dítěte. Komunikace je zde popsána jako jeden z hlavních výchovných prostředků. Efektivní i neefektivní komunikace v rodině je popsána z pohledu rodinných vztahů, rodiče, rodiče a děti, sourozenci. Snažím se popsat některé z mnoha příčin, které jsou problémem v rodině i v komunikaci. V empirické části jsem se snažila zjistit, zda si děti v moderní společnosti uvědomují význam osobního kontaktu. Zajímalo mě jejich názor na komunikaci ve společnosti i jejich preference výběru různých forem komunikačních prostředků. Dále mě zajímala efektivní komunikace v rodině. Její existence má významný vliv na výchovu a celou rodinnou atmosféru. Opět mě zajímalo názor žáků na komunikaci v rodině, a zda je „něco“, co by chtěli na komunikaci v rodině změnit.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá vlivem společnosti na komunikaci v rodině, rodinných vztahů i vztahů k ostatním lidem. Komunikace je základním výchovným prostředkem nejen v rodině, který může být narušen různými vlivy. Mohou to být prvky vnějšího prostředí, tak i mnoha nejrůznějších faktorů zakódovanými uvnitř rodiny. Práce se zabývá vlivy společnosti, které se nejvíce týkají dětí základní školy – masové komunikační prostředky, venkovské a městské prostředí, vrstevnická skupina a škola. Rodině se v bakalářské práci autorka věnuje z pohledu komunikace mezi jejími členy navzájem. Dále se pokusila vymezit efektivní komunikaci i příčiny neefektivní komunikace v rodině.

Klíčová slova

děti, efektivní komunikace, internet, komunikace, masové komunikační prostředky, městské prostředí, osobní vztah, pedagogická komunikace, rodiče, rodina, sourozenci, škola, televize, venkovské prostředí, výchova

Abstract

This thesis deals with the society influence on family's communication, family's relations and relations with other people. Communication is an essential educational tool not only for the family that may be affected by various influences. They could be elements of an external environment as well as many different factors encoded in the family itself. This work deals with the society influences which are most relevant to the children of elementary schools - mass communication means; rural and urban environments, peer groups and schools. The author of this thesis deals with the family in terms of communication between its members themselves and attempts to specify the effective communication as well as the causes of inefficient communication within the family.

Keywords

children, effective communication, Internet, communications, mass communications, urban environment, personal relationship, educational communication, parents, siblings, school, television, rural environment, education.

SEZNAM LITERATURY

- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika (vybrané problémy)*. Bratislava: FFUK, 1994. ISBN 80-223-0817-X
- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika jako životná pomoc*. Bratislava: FFUK, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3
- BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-411-7
- ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-273-7
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4
- KAŠPARU, M. *Do výšky volím pád*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-241-1
- KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. et al. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2
- KRAUS, B. *Teorie výchovy*. Brno: BonnyPress, 2006.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3
- KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: BonnyPress, 2009.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.
- KŘIVOHLAVÝ, J. *Tajemství úspěšného jednání*. Praha: Grada Publishing, 1995. ISBN 80-85623-84-6
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9
- MAREŠ, J., KŘIVOHLAVÝ, J. *Sociální a pedagogická komunikace ve škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. ISBN 80-04-21854-7
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakl., 1993. ISBN 80-901424-7-8
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakl., 2008. ISBN 978-80-86429-87-8

- PELTOVÁ, N. *Harmonické manželství*. Praha: Advent-orion, 1998. ISBN 80-7172-264-2
- PELTOVÁ, N. *Umění komunikace*. Praha: Advent-Orion, 2001. ISBN 80-7172-804-7
- PLAŇAVA, I. *Jak se (ne)rozvádět*. Praha: Grada, 1994. ISBN 80-7169-129-1
- RADVAN, E., VAVŘÍK M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: BonnyPress, 2009.
- SALOMÉ, J. *Mluv se mnou, mám ti co říct*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-128-2
- STŘELEČEK, S. a kol. *Kapitoly z rodinné výchovy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-84-8
- ŠMAHEL, D. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-360-1
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Komunikace mezi rodičem a dítětem*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2698-4
- ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1907-8
- WIRZ, D. *Výchova začíná vztahem*. Brno: Akademické nakl. Cerm, 2007. ISBN 978-80-7204-503-7
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. – dětství a dospívání*. Praha: UK Praha, 2005. ISBN 80-246-0956-8
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2

Časopisecké publikace a internetové zdroje:

- /1/ Suchý, Adam. Muž močící v sedě. *Psychologie dnes*, Praha: Portál, 2010, 9, str. 21-24. ISSN 121-9607
- /2/ Kramulová, Daniela. Nechcete se doma hádat? Děláte chybu! *Psychologie dnes*, Praha: Portál, 2010, 9, str. 12-14. ISSN 121-9607
- /3/ Hrdličková, Lucie. Sourozenci v dospělosti: láska i nenávisť. *Psychologie dnes*, Praha: Portál, 2010, 1, str. 13-15. ISSN 121-9607
- /4/ Martin Pírko. Proč je komunikace na Internetu jiná (2007)
<http://www.lupa.cz/clanky/psychologicke-aspekty-internetove-komunikace/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 – dotazník

DOTAZNÍK

Milí chlapci a děvčata,

jsem studentkou vysoké školy UTB ve Zlíně a tento dotazník je součástí mé závěrečné práce na téma Vliv společnosti na komunikaci v rodině. Tímto bych Vás ráda požádala o vyplnění tohoto krátkého dotazníku, který je zcela anonymní a bude použit výhradně pro účely zpracování tématu mé práce. Prosím, odpovídejte pravdivě.

1. Prosím, označ křížkem, zda jsi:

- chlapec
- dívka

2. Bydlíš

- na venkově
- ve městě

3. Tvoje rodina je

- úplná – bydlím s oběma rodiči
- neúplná (pouze matka nebo otec)
- smíšená (jeden z rodičů je nevlastní)
- jiná (napiš jaká).....

4. Jaké vzdělání mají Tví rodiče? (zaškrtni nejvyšší dosažené)

matka:	otec:
☐ nevím	☐ nevím
☐ základní škola	☐ základní škola
☐ odborné vzdělání bez maturity	☐ odborné vzdělání bez maturity
☐ střední škola s maturitou	☐ střední škola s maturitou
☐ vysokoškolské vzdělání bakalářské	☐ vysokoškolské vzdělání bakalářské
☐ vysokoškolské vzdělání magisterské	☐ vysokoškolské vzdělání magisterské

5. Vyjádři svůj názor na komunikaci ve společnosti i v Tvém okolí.

.....

.....

.....

.....

.....

6. Kdo je pro Tebe vzorem v komunikaci?

.....

.....

.....

.....

7. Jaké komunikaci dáváš přednost?

- osobní
- přes internet (chat, e-mail, face-book,...)
- SMS zprávy
- telefonické
- jiné

.....

8. Jaké vlivy ovlivňují komunikaci Tvých vrstevníků (tedy i Tebe) podle Tvého názoru nejvíce a proč?

- televize
- internet
- lokální prostředí (prostředí, ve kterém žiješ)
- kamarádi
- komunikace ve školním prostředí
- rodina
- jiné .....

9. Proč si myslíš, že Tví spolužáci používají vulgární slova?

- nemluví vulgárně
- pocit důležitosti
- chtějí zapadnout do skupiny
- je to normální, mluví tak všichni
- pocit dospělosti
- jiné (doplň svůj názor): .....

10. Je pro Tebe přijatelnější komunikace s učiteli

- osobní
- přes internet
- je mi to jedno
- napiš důvod:

.....
.....

11. Chtěl/-a bys něco na komunikaci s učiteli ve škole i mimo ni něco změnit, respektive zlepšit?

- ano
- ne
- nevíم
- (napiš důvod tvé odpovědi i konkrétní představu změny):.....

.....
.....

12. Komunikaci Tvých rodičů vnímáš jako:

- efektivní (vzájemně se akceptují, je přítomna neverbální komunikace, umí si naslouchat, umí řešit konflikty)
- neefektivní (chybí některý z prvků efektivní komunikace)
- nedokážu posoudit

13. Jaké vlivy ovlivňují způsob komunikace Tvých rodičů nejvíce?

- vliv původní rodiny (rodina, ve které rodiče vyrůstali)
- sociální vliv (prostředí, ve kterém vyrůstali)
- rozdílné komunikační vzorce muže a ženy
- málo životních zkušeností
- nevhodné návyky
- nedostatek vnitřní disciplíny
- různé přístupy k výchově dětí
- rodinné zájmy
- rozdílné názory partnerů
- manželské podvody
- jiné .....

14. Snaží se rodiče řešit příčiny konfliktů ve vzájemné komunikaci?

- ano
- ne
- nedokážu posoudit
- pokud ano, jakým způsobem:
.....
.....

15. Jaké prvky efektivní komunikace jsou pro Tebe ve vzájemné komunikaci s rodiči důležité?

(zaškrtni všechny prvky, které jsou pro tebe důležité. Označ jejich důležitost tak, že 1 je nejméně a 5 nejvíce)

☐ porozumění	1 2 3 4 5
☐ klidná atmosféra	1 2 3 4 5
☐ srozumitelné a taktní otázky	1 2 3 4 5
☐ důvěra	1 2 3 4 5
☐ otevřenost	1 2 3 4 5
☐ naslouchání	1 2 3 4 5
☐ akceptace mého názoru	1 2 3 4 5
☐ omluva	1 2 3 4 5
☐ jiné	

16. V čem vidíš problém ve vzájemné komunikaci mezi Tebou a Tvými rodiči a snažíte se jej řešit?

.....
.....
.....
.....
.....

17. Máš sourozence?

- ano
- ne
- pokud ano, kolik? .....

18. Pokud máš sourozence, jsi z nich

- nejstarší
- prostřední
- nejmladší

19. Máš pocit, že se Tví rodiče chovají k Tobě a Tvým sourozencům odlišně?

- ano
- ne
- nedokážu posoudit
- Pokud ano, v čem vnímáš rozdíl

.....
.....
.....

20. Je něco, co bys rád/-a změnil/-a v komunikaci ve své rodině?

.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji za vyplnění.